

Západočeská univerzita v Plzni
Obor Právo a právní věda
Katedra trestního práva

Diplomová práce

**Zákaz donucování k sebeobviňování,
nemo tenetur se ipsum accusare**

Markéta Salačová

2013/2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Zásada zákazu sebeobviňování, nemo tenetur se ipsum accusare“ zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Plzni, dne 24. 6. 2014

.....

Markéta Salačová

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu prof. JUDr. Janu Musilovi, CSc. za odborné vedení, vstřícný přístup a cenné rady a připomínky, které mi při zpracování této práce velmi pomohly.

Dále bych chtěla poděkovat svým rodičům a blízkým za obětavou podporu během celého studia.

Abstrakt

V této diplomové práci je mým cílem provést ucelenou právní analýzu principu zákazu sebeobviňování, nemo tenetur se ipsum accusare. V počáteční části práce se věnuji vysvětlení principu, jeho obecné charakteristice a jeho zařazení do historického kontextu. V rámci českého právního řádu zmiňuji zakotvení principu v Listině základních práv a svobod ČR a v Trestním řádu. Zvláštní pozornost je v práci věnována tomuto principu ve vztahu k judikatuře jak Ústavního soudu ČR, tak k judikatuře soudů zahraničních. V neposlední řadě v této práci analyzuji princip nemo tenetur v souvislosti s důkazními prostředky.

Klíčová slova: princip zákazu sebeobviňování, obviněný, orgány činné v trestním řízení, důkaz

Abstract

In this diploma thesis I intent to accomplish a coherent legal analysis of the self-incrimination clause, nemo tenetur se ipsum accusare. In the opening part of my thesis I deal with explaining the clause, its general characteristic and its categorization in a historical context. In terms of the czech legal order I mention an implementation of the clause in the Chart of fundamental rights of the Czech republic and in the Penal code. A special attention in this work is paid to this clause in relation to jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech republic and to the jurisprudence of the foreign courts. Last but not least, in my thesis I analyse the self-incrimination clause in the context of probative resources.

Key words: self-incrimination clause, accused, law enforcement agencies, evidence

Seznam použitých zkratek

Tr.ř.	Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
Tr.z.	Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů
Listina	Listina základních práv a svobod, zákon č. 2/1993 Sb.
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Mezinárodní pakt	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.
CCC	Constitutio Criminalis Carolina, trestní řád Karla V z roku 1532
StPO	Strafprozessordnung, Německý trestní řád z roku 1877
ÚS	Ústavní soud
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
StGB	Strafgesetzbuch, Německý trestní zákoník z roku 1871
Nejvyšší soud	Nejvyšší soud USA
TCCA	Texaský kriminální soud

Obsah

Úvod	7
1 DEFINICE PRINCIPU NEMO TENETUR SE IPSUM ACCUSARE	8
1. 1 Vysvětlení principu.....	8
2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	9
2. 1 Úvodem.....	9
2. 2 Starověk	9
2. 3 Středověk	9
2. 4 Novověk.....	11
3 ZAKOTVENÍ PRINCIPU NEMO TENETUR V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU	13
3. 1 Úvodem.....	13
3. 2 Listina základních práv a svobod	13
3. 3 Trestní řád	14
4 JUDIKATURA ČESKÝCH A ZAHRANIČNÍCH SOUDŮ VE VZTAHU K PRAVIDLU NEMO TENETUR	17
4. 1 Ústavní soud ČR.....	17
4. 1. 1 Nález I. ÚS 636/05 Zákaz donucení k sebeobvinění uložením pořádkové pokuty	17
4. 1. 2 Stanovisko Pl.ÚS-st.30/10 Sejmutí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukálního stěru z hlediska zákazu nucení k sebeobvinění.....	19
4. 2 Evropský soud pro lidská práva.....	24
4. 2. 1 Případ Jalloh proti Německu č.54810/00	25
4. 2. 2 Případ Gäfgen proti Německu č.22978/05	28
4. 3 Nejvyšší soud USA – Supreme Court of the United States.....	32
4. 3. 1 Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA č. 12-246 – Genovevo Salinas proti státu Texas	32
5 PRAVIDLO NEMO TENETUR V SOUVISLOSTI S DŮKAZNÍMI PROSTŘEDKY	36
5. 1 Úvodem o důkazních prostředcích	36
5. 2 Výpověď obviněného	36
5.3 Výpověď svědka.....	38
5. 4 Ohledání osoby a věci.....	39
5. 4. 1 Ohledání osoby	39

5. 4. 2 Ohledání věci	41
5. 5 Rekognice	42
6. KONKRÉTNÍ PŘÍKLADY Z JUDIKATURY ÚS, KTERÉ SE ZABÝVAJÍ PRINCIPEM NEMO TENETUR	43
6. 1 Usnesení II. ÚS 120/07	43
6. 1. 1 Skutkový stav	43
6. 1. 2 Argumenty stěžovatele v ústavní stížnosti	44
6. 1. 3 Vyjádření ÚS	44
6. 2 Nález I.ÚS 677/03	46
6. 2. 1 Skutkový stav	46
6. 2. 2 Argumenty stěžovatele	46
6. 2. 3 Vyjádření Městského soudu v Praze	46
6. 2. 4 Vyjádření Nejvyššího soudu.....	47
6. 2. 5 Vyjádření ÚS	47
6.3 Nález II. ÚS 89/04	48
6. 3. 1 Skutkový stav	48
6. 3. 2 Argumenty stěžovatelky	48
6. 3. 3 Vyjádření policejního komisaře Policie ČR Služby kriminální policie ...	48
6. 3. 4 Vyjádření státní zástupkyně Krajského státního zastupitelství	49
6. 3. 5 Závěry Ústavního soudu.....	49
Závěr	51
Seznam literatury	57
Monografie	57
Odborné články.....	58
Nálezy a rozhodnutí.....	59
Internetové zdroje	60
Právní předpisy	60

Úvod

Práci na téma zásady zákazu sebeobviňování jsem si vybrala z toho důvodu, že podle mého názoru se úzce dotýká základních lidských práv a svobod. Na první pohled je zde patrný rozpor mezi těmito svobodami a povinností společnosti všemi zákonnými prostředky zjistit pravdu a potrestat obviněného popřípadě ho zprostit viny. Zajímalo mne, kde je ze zákona hranice požadovat od obviněného doznání a kde je to již v rozporu s jeho základním právem. K tomuto tématu mne napadla řada otázek. Jak byla zásada zákazu sebeobviňování vnímána v historickém kontextu? Čeho přesně se týká, co znamená a jak se uplatňuje v praxi? Jak dalece je schopna taková zásada ovlivnit rozhodování soudů, jak se to dotýká obviněného a jak je v trestním procesu posuzován? Tyto a další otázky, které vyvstanou v průběhu celé práce se pokusím objektivně zodpovědět.

Od své práce očekávám vytvoření si vlastního, na své poměry odborného názoru na danou problematiku. Čtenáře mé práce bych chtěla o svém názoru přesvědčit, nejen pádnými argumenty na základě zákona a judikatury, ale i vlastními úvahami a zdravým rozumem, který ještě není ovlivněn zkušenostmi z právní praxe.

Tuto práci jsem rozdělila do šesti kapitol. Kapitola první obsahuje definici principu, jeho vymezení. Do druhé kapitoly jsem zařadila historický exkurz k utvoření celkového obrazu vývoje této zásady v závislosti na náhledu společnosti na problematiku obviněného a jeho práv během trestního procesu. Historické souvislosti jsem seřadila chronologicky od nejstarších zmínek zásady zákazu sebeobviňování až po současnou právní úpravu v České republice. Pro ucelený pohled na zásadu nemo tenetur jsem do třetí kapitoly zařadila zakotvení této zásady do českého právního řádu. Čtvrtou kapitolu jsem pojala z praktického hlediska. Snažila jsem se přiblížit judikaturu českých i zahraničních soudů ve vztahu k principu nemo tenetur. V této souvislosti zmiňuji několik nálezů Ústavního soudu a z judikatury zahraničních soudů uvádím dvě stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva a rozhodnutí Nejvyššího soudu USA. Pátým bodem je problematika této zásady, která se vyskytuje v souvislosti s důkazními prostředky a promítá se do rozhodnutí Ústavního soudu ČR. Zde zmiňuji demonstrativní výčet důkazních prostředků a jejich vztah k principu nemo tenetur. V šesté kapitole mé práce jsem si k rozpracování vybrala tři rozhodnutí Ústavního soudu, které se touto zásadou zabývají.

1 DEFINICE PRINCIPU NEMO TENETUR SE IPSUM ACCUSARE

1. 1 Vysvětlení principu

Latinská zásada „nemo tenetur se ipsum accusare“ se vymezuje tak, že osoba má právo svou aktivní činností nepřispívat k vlastnímu obvinění a zároveň zahrnuje zákaz donucování k takovému jednání. Ale existují zde otázky, jaké jsou poskytovány záruky dodržování práv plynoucích z této zásady, od jakých povinností je v důsledku realizace pravidla nemo tenetur obviněný zproštěn a jaká podoba a intenzita donucení ze strany orgánů činných v trestním řízení je zakázána. V tomto směru se rozlišují různé pohledy na obsah a podobu této zásady. I přes různost těchto názorů shodla se trestní teorie, praxe i judikatura na těchto závěrech, kterými se snaží co nejpřesněji tuto zásadu vymezit:

- Obviněný nesmí být v žádném případě nucen k výpovědi v trestním řízení. Dle typu úkonu se rozlišuje několik stupňů vynucení. Jde o výzvu k dobrovolnému splnění či podrobení se určitému úkonu, vynucení pořádkovou pokutou a v neposlední řadě i fyzické donucení.
- Nepříznivé následky nelze vyvozovat z mlčení obviněného. Často se ale v praxi stává, že soudce negativně hodnotí mlčení obviněného, bez toho aniž by to uvedl v rozhodnutí.
- Pokud je osoba nejdříve vyslechnuta před jiným orgánem (např. úřadem práce), aby podala vysvětlení a je pod sankcí křivé výpovědi jako svědek, pak není možné použít takovou výpověď jako důkaz v navazujícím trestním řízení. V případě, že se výslech z jiného řízení přenáší do trestního řízení musí být v souladu s Tr.ř.
- V průběhu trestního řízení nesmí být obviněný nucen k doznání nebo výpovědi ani k jinému aktivnímu jednání, kterým by jakýmkoliv způsobem pomohl k obstarání důkazních materiálů proti své osobě.
- Zákaz použití donucení ale není absolutní. Některé úkony lze vynutit. Jedná se pouze o úkony, při kterých se nevyžaduje aktivní jednání obviněného. Obviněný vystupuje jako pasivní subjekt, který je povinen strpět určité úkony. Příkladem takového donucení může být ukládání pořádkových pokut, užití přímého donucení.

2 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

2. 1 Úvodem

Náhled společnosti a práva na zásadu *nemo tenetur se ipsum accusare* (zásada zákazu sebeobviňování) se mění v závislosti na politickém zřízení, vlivu náboženství a historických událostech a dalších společenských jevech. Tato zásada byla v různých obdobích určitým způsobem měněna, potlačována a někdy také zcela záměrně opomíjena. Pro správné pochopení této zásady je nutné se alespoň stručně seznámit s jejím historickým vývojem. Pro tento historický exkurz jsem vybrala především události podle mého názoru zásadní a také ty na našem území nebo v nejbližším okolí, protože celková materie minulosti a vývoje zásady zákazu sebeobviňování je velmi rozsáhlá. Jednotlivá fakta řadím z důvodu přehlednosti chronologicky.

2. 2 Starověk

Jedna z prvních zmínek o zásadě *nemo tenetur* je obsažena v Babylonském talmudu, který byl vytvářen více než 300 let. Konečnou podobu získal až v 8. stol. n.l. Tento judaistický talmud říká, že: „*Obviněný nesmí svědčit ve svůj neprospěch. Podle Talmudu „člověk nesmí usvědčit sám sebe (Sanh.9b).“*¹

2. 3 Středověk

V období středověku patřili papežové k nejvlivnějším osobám. Měli moc významně měnit pohled společnosti na vybranou problematiku. Papež Inocenc III neváhal využít svého vlivu a významně se zasadil o změnu náhledu na zásadu *nemo tenetur*. Ve vztahu k této zásadě je důležitý zejména proto, že jeho zásluhou došlo k naprostému popření této zásady a k „posvěcení“ tortury a brutálních inkvizičních praktik při potírání kacířství. Ve své bule *Ad Extirpanda* v zákoně 25 Inocenc píše, že „*Hlava státu nebo vládce musí donutit všechny kacíře, které má ve vazbě přiznat se, přičemž musí zajistit, aby je nezabil nebo jim nezlomil ruce nebo nohy. Stejně tak musí donutit lupiče a vrahy duší a zloděje svátostí božích a křesťanské víry, aby se přiznali ke svým omylům a obvinili další kacíře o kterých ví a specifikovali jejich motivy...*“ (*The head of state or ruler must force all the heretics whom he has in custody, provided he does so without*

---

¹ COHEN, Abraham. *Talmud: (pro každého) : historie, struktura a hlavní témata Talmudu*. Vyd. 1. Překlad Olga Sixtová, Eva Adamová. Praha, 2006, 479 s. Judaika, sv. 12. ISBN 80-859-2449-8, str. 374

*killing them or breaking their arms or legs, as actual robbers and murderers of souls and thieves of the sacraments of God and Christian faith, to confess their errors and abuse other heretics whom they know, and specify their motives...)*²

Další významnou osobností, která podstatně ovlivnila vnímání zásady zákazu sebeobviňování je Tomáš Akvinský (1225 – 1274). Poskytl ucelený filosofický náhled na tuto zásadu. Ve své Theologické summě píše: „*Zdá se, že bez smrtelného hříchu může obžalovaný popírat pravdu, pro kterou by byl odsouzen. Praví totiž Zlatoústý: „Nepravím ti, aby ses prozradil veřejně, ani u jiného obžaloval. Ale kdyby obžalovaný vyznal na soudu pravdu, sám sebe by prozradil a obžaloval. Není tedy vázán říci pravdu. A tak nehřeší smrtelně, jestliže na soudu lže.*“³

V 16. století se v rámci městského procesu stává pravidelnou součástí právních úprav tortura. Tortura je donucení obviněného k přiznání mučením. Převážně se používala proti obžalovaným, kteří pocházeli z nižších společenských vrstev. Důkazní hodnota přiznaných tvrzení obžalovaného však byla relativní. Přesně to vystihuje varování Koldína, který varuje soudce před unáhleným ukládáním tortury ve svém zákoníku městského práva: „*Nebo jakž mučením a trápením ne vždycky se má věřiti, takže také ne vždycky nevěřiti. Právo zajisté útrpné jest věc nejistá, nebezpečná, kterážto pravdu častokráte zklamává...*“⁴ Druhy tortury nebyly jednotné a záleželo vždy na rozhodnutí městských soudců. Často tortura začínala výslechem na radnici. Další psychicky mnohem náročnější výslech se konal v mučírně, kde byly vyslýchanému předváděny mučicí nástroje. Poté na nich byl skutečně trápen. Nejvíce využívanými mučicími nástroji bylo použití skřipce nebo natažení na žebřík.

Hlavním pramenem útrpného práva byl trestní řád Karla V – Constitutio Criminalis Carolina (dále jen „CCC“) z roku 1532, který sice v českých zemích neplatil, ale byl pro svou vysokou propracovanost přejímán i státy, kde Karel V nepanoval. Tento zákoník stanovil, že výpověď na mučidlech a přiznání obviněného je posuzováno jako

---

² Adobe AcrobatDocument, Internet Explorer, E.F.Business, 24.10.2013, http://www.documentacatholicaomnia.eu/01p/1252-05-15_SS_Innocentius_IV_Bulla_'Ad_Extirpanda'_EN.pdf, 1243 – 1254 – SS Innocentius IV – Bulla Ad Extirpanda AD 1252-05-15, Law 25

³ Adobe AcrobatDocument, Internet Explorer, 24.10.2013, http://www.izidor.cz/wp-content/uploads/summa_2b_small.pdf, Theologické sumy Tomáše Akvinského druhé části, druhý díl, LXIX.1. Zda bez smrtelného hříchu může obžalovaný popírat pravdu, pro kterou by byl odsouzen, str. 496, q.69

⁴ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995. ISBN 80-859-0301-6, str. 62

rozhodující důkaz. Podle CCC mělo být přiznání po skončení mučení potvrzeno, aby nebylo „vynucené“. *„K cíli se postupovalo v rámci pochybného hledání pravdy bez rozmyšlení cestou mučení, které bylo prostředkem, jak se domoci přiznání. Církevnímu právu bylo toto inkviziční řízení už dlouho známo. Každé město praktikovalo mučení různě. Inkviziční řízení bylo prováděno obzvláště v rámci procesů proti kacířům k udržení čisté víry a později bylo spojováno i s čarodějnickými procesy.“* (Zum Zwecke einer zwei felhaften Wahrheitsfindung setzte man bedenlos die Folteral sein Mittel der Gaständnis erzwingung ein. Dem kirchlichen Recht war diesen Inquisitionsverfahren, wie es in unterschiedlicher Ausprägung von den Städten gehandhabt wurde, seit langem bekannt, geübt wurde es insbesondere bei Prozessen gegen Ketzer zur Reinerhaltung des Glaubens und später in der fatalen Verbindung mit Hexenprozessen.)⁵

2. 4 Novověk

V 18. století došlo v našich zemích k vyvrcholení vývoje typického feudálního trestního procesu. Roku 1768 byl vydán zákoník Marie Terezie (Constitutio Criminalis Theresiana), který znamenal vítězství tortury, jako rozhodujícího důkazního prostředku při výslechu obviněného. Vlastní přiznání obžalovaného bylo korunou důkazů (corona probationis). Tento zákoník, ale i přesto znamenal „pokrok“ v tom, že odstranil soudcovskou libovůli při ukládání tortury. Měl zabránit tomu, aby byl obžalovaný vydán na milost a nemilost soudcům a jejich někdy zvráceným fantaziím. Definitivní zákaz užívání tortury byl ustanoven nejvyšším rozhodnutím z 03.01.1776, kterému předcházela ostrá kritika z řad významných právníků a státovědců té doby. Například Josef Sonnefels, jeden z rádců Marie Terezie ostře vystoupil proti tortuře ve svém díle „Über die Abschaffung der Tortur“ z roku 1775. Nový Obecní soudní řád kriminální (Peinliche Gerichtsordnung) vydaný v roce 1788 již nezná torturu, ale pokud obžalovaný zcela zjevně zapírá nebo odmítá vypovídat, ukládá tělesné tresty za neposlušnost soudu. Na tento řád navazuje Trestní zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803 vydaný za vlády Františka II. Jedná se o poslední zaznamenané potlačení principu zákazu sebeobviňování ve Svaté říši římské.

Zatímco v Evropě ještě doznívá tortura ve Spojených státech amerických už koncem 18.stol. vzniká první moderní explicitní vyjádření principu nemo tenetur, které je uvedeno v 5.dodatku ústavy Spojených států amerických tzv. Bill of Rights z roku

---

⁵ SCHROEDER, Klaus-Peter. *VomSachsenspiegelzumGrundgesetz: einedeutscheRechtsgeschichte in Lebensbildern*. 1. vyd. München: Verlag C.H. Beck, 2001, 269 p., [30] p. ofplates. ISBN 34-064-7536-1

1791. Pátý dodatek chrání obžalovaného před povinností vypovídat při svědectví proti sobě. I svědek se může hájit pátým dodatkem a nevypovídat, pokud by se svědectvím mohl sám usvědčit.

V druhé polovině 19. stol. vstoupil v platnost pokrokový Říšský zákon č. 119 z roku 1873, který platil na území tzv. Předlitavska, tedy též v zemi české a moravskoslezské. Tímto zákonem se zavádí trestní řád soudní. Po vzniku Československa byl tento trestní řád převzat tzv. recepčním zákonem (zák. č. 11/1918 Sb.) a platil v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zatímco na Slovensku platil i nadále Uherský trestní řád a byl platný až do roku 1950. V ustanovení §202 se říká: „*Nesmí se používat ani slibů nebo předstírání, ani hrozeb nebo prostředků donucovacích, aby obviněný byl pohnut k doznání anebo jiným určitým údajům. Také nesmí se přípravné vyšetřování zdržovati ze snahy dosíci (dokončit) doznání.*“⁶ Ustanovení §245 dále hovoří o tom, že: „*Obžalovaný nemůže být přidržován k tomu, aby odpovídal na otázky mu dané.*“⁷

Podobně jako ve výše zmíněném trestním řádu soudním jsou upravena práva obviněného i v Německém trestním řádu (Strafprozeßordnung, dále jen „StPO“) z roku 1877. V ustanovení §136a StPO se mluví o svobodě volního rozhodování a uplatnění vůle obviněného, která nesmí být narušena špatným zacházením, únavou, fyzickým napadáním, podáváním léků, trýzněním, klamáním či hypnózou. Nátlak může být vynakládán pouze, pokud to trestní právo procesní připouští. Pohrůžky opatřeními, které jsou podle jeho předpisů nepřijatelné a slibování zákonem neupravených výhod se zakazují. Dále nejsou dovolena opatření, která by narušovala paměť či schopnost úsudku obviněného. Zákaz podle §136a odst. 1 a 2 StPO platí bez ohledu na souhlas obviněného. Výpovědi získané porušením tohoto zákazu jsou nepřijatelné a dále se zakazuje slibování výhod zákonem zakázaných.

---

⁶ Říšský zákon č.119/1873, Trestní řád československý, Komentované zákony československé republiky, Dr. Jaroslav Kallab, Vilém Herrnritt, str. 198

⁷ Říšský zákon č.119/1873, Trestní řád československý, Komentované zákony československé republiky, Dr. Jaroslav Kallab, Vilém Herrnritt, str. 215

3 ZAKOTVENÍ PRINCIPU NEMO TENETUR V ČESKÉM PRÁVNÍM ŘÁDU

3. 1 Úvodem

Hlavními prameny principu nemo tenetur se ipsum accusare jsou Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a Trestní řád (dále jen „Tr.ř.“). Tyto dva právní předpisy se v problematice právní úpravy principu zákazu sebeobviňování vzájemně doplňují a stanovují určitou pomyslnou hranici spravedlnosti a správnosti v posuzování, zda byl dodržen či porušen princip nemo tenetur. Listina obviněného či svědka chrání a snaží se o maximální dodržení jeho práv a důstojnosti, zatímco Tr.ř. se snaží v tomto Listinou vymezeném rámci umožnit orgánům činným v trestním řízení co nejefektivněji dosáhnout nalezení pravdy a správného posouzení každého jednotlivého případu.

3. 2 Listina základních práv a svobod

Princip nemo tenetur se ipsum accusare představuje ústavně zaručené právo, které vyplývá z Listiny, konkrétně je upraveno v čl. 2 odst. 2, v čl. 4 odst. 1 a 2, v čl. 37 odst. 1 v čl. 40 odst. 1, 2, 3 a 4.

V čl. 2 odst. 2 Listiny je tato zásada charakterizována spíše v širším kontextu: „Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.“ Při aplikaci tohoto článku na problematiku trestního řízení to znamená, že orgány činné v trestním řízení jsou ve své činnosti vždy vázány postupem a pravidly, které stanoví zákon. Tím pádem tento článek velmi široce vylučuje svévoli těchto orgánů jak při výslechu obviněného tak v dalších fázích trestního řízení. Podobně vymezuje omezení pro státní orgány tedy v případě zásady nemo tenetur pro orgány činné v trestním řízení i článek 4 odst. 1 a 2 Listiny. Podle čl. 37 odst. 1 Listiny: *„Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.“* Tento článek je jedním ze základních znaků právního státu a vyjadřuje právo neudávat sám sebe nebo osobu blízkou v případě, že by jemu nebo osobě blízké hrozil trestní postih (soudní i správní). *„Toto konstatoval i Ústavní soud, který uvedl, že právo svědka na odepření výpovědi pro nebezpečí trestního stíhání jeho nebo osob blízkých je důsledkem ústavní ochrany proti sebeobviňování, která má hluboký historický základ a jíž je přirozené v právním státě dát přednost před účelem toho kterého řízení, a to i tehdy, jestliže by v tom kterém případě mohla vést k důkazní*

nouzi.“⁸ Jedná se o subjektivní a ústavně zaručené právo svědka, který po poučení poskytnutém mu orgánem činným v trestním řízení, sám zváží a rozhodne, zda v uvažovaných případech využije svého práva odepřít výpověď či nikoliv. Takto se rozhodne výlučně na základě vlastního úsudku a vnímání podle daných okolností. V tomto smyslu potencionálně ohrožený svědek nesmí být nucen ani omezován ve své výpovědi.

Článek 40 odst. 4 Listiny se také zabývá odmítnutím výpovědi, ale v tomto případě toto právo náleží obviněnému. „*Obviněný má právo odepřít výpověď, tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven.*“ Zákaz nucení k sebeobviňování plyne i ze zásady presumpce nevinny obsažené v čl. 40 odst. 2 Listiny: „*Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.*“ Neexistenci povinnosti k sebeobviňování potvrzuje i čl. 40 odst. 3 Listiny: „*Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.*“ Doznání obviněného je tedy jeho výlučným právem.

3. 3 Trestní řád

Zásada zákazu sebeobviňování je v ustanoveních Tr.ř. obsažena v některých případech nejednoznačně, protože hranice mezi oprávněným požadavkem po osobě, proti které je vedeno trestní řízení, strpět úkony prováděné orgány činnými v trestním řízení a jeho zabezpečením před nátlakem ze strany těchto orgánů je velmi tenká. K zajištění materiálů jakožto věcí důležitých pro trestní řízení mohou orgány činné v trestním řízení použít podle §78 a §79 Tr.ř. institut vydání věci. Podle § 78 odst. 1 Tr.ř. „*Kdo má u sebe věc důležitou pro trestní řízení, je povinen ji na vyzvání předložit soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu, je-li ji nutno pro účely trestního řízení zajistit, je povinen věc na vyzvání těmto orgánům vydat. Při vyzvání je třeba ho upozornit na to, že nevyhoví-li výzvě, může mu být věc odňata, jakož i na jiné následky nevyhovění.*“ Neuposlechne-li osoba výzvu k vydání věci, může jí být věc odňata (a to i za pomoci fyzického donucení), avšak za neuposlechnutí výzvy k vydání jí nelze uložit pořádkovou pokutu, neboť „vydání“ je aktivním konáním, k němuž nelze obviněného

---

⁸ *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck, roč. 2008, č. 7., K právu neusvědčovat sám sebe při dopravním deliktu, JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D., JUDr. Mgr. Jana Navrátilová, Ph.D., str. 213

nijak donucovat (ani uložením pokuty). Odstavec 2 a 3 §78 Tr.ř. upravují podrobnosti této povinnosti. Pokud nebude věc důležitá pro trestní řízení na vyzvání vydána tím, kdo ji má u sebe, může mu být na příkaz předsedy senátu a v přípravném řízení na příkaz státního zástupce nebo policejního orgánu odňata. Při vyzvání policejním orgánem k vydání věci důležité pro trestní řízení je nutné poučit osobu, která má věc u sebe, že pokud nevyhoví výzvě, může jí být věc odňata a to i za použití fyzického donucení, překonáním jejího odporu. Avšak nelze osobu donucovat ke splnění povinnosti vydání věci pořádkovou pokutou, protože tím by byla osoba nucena aktivně přispět ke svému usvědčení. Policejní orgán potřebuje k vydání takového příkazu předchozí souhlas státního zástupce. Toto ustanovení §79 odst. 1 Tr.ř. se týká osob, které se nejčastěji z obav před vlastním trestním stíháním, chtěly vyhnout vydání materiálů, které po nich byly orgány činnými v trestním řízení požadovány. Tyto osoby se často v praxi bránily tvrzením, že požadované materiály jim byly odcizeny, nebo že tyto materiály předaly novému statutárnímu orgánu. Nyní jako obranu používají novou argumentaci porušením principu zákazu sebeobviňování.

Paragraf 90 odst. 1 Tr.ř. hovoří o povinnosti obviněného dostavit se na předvolání k výslechu. Nedostaví-li se obviněný, který byl řádně předvolán k výslechu bez dostatečné omluvy, může být předveden, na to a na jiné následky nedostavení (§66 Tr.ř.) musí být v předvolání upozorněn. Je právem orgánů činných v trestním řízení donutit obviněného k osobní přítomnosti, tím jsou však možnosti donucení vyčerpány. Pokud odmítne obviněný vypovídat, tzn. slovně komunikovat s orgánem činným v trestním řízení, není možné ho k tomu nijak nutit ani mu za to nelze uložit žádné sankce. V případě, že obviněný souhlasí s výslechem, §92 odst. 1 Tr.ř. stanoví pro orgány činné v trestním řízení určitá omezení a způsob vedení výslechu tak, aby se dosáhlo pokud možno objektivních skutečností, které budou přínosné pro trestní řízení. Tyto orgány ale zároveň musí dbát na to, aby byla šetřena práva a osobnost vyslychaného a zároveň aby nebyl nucen k sebeobviňování. Výslech obviněného se podle §92 odst. 1 Tr.ř. koná tak, aby poskytl pokud možno úplný a jasný obraz o skutečnostech důležitých pro trestní řízení. Obviněný nesmí být žádným způsobem donucován k výpovědi nebo k doznání. Při výslechu je nutno šetřit jeho osobnost.

Naopak úkony dle §114 odst. 1, 2 a 3 Tr.ř. vynutit lze, buď překonáním odporu obviněného, nebo uložením pořádkové pokuty. V těchto případech jde o postupy, které nevyžadují žádné aktivní jednání obviněného, ale pouze strpění těchto postupů. Zde se

přikláním k názoru pana prof. Musila, který říká, že strpění těchto úkonů lze vynucovat, aniž by tím bylo porušeno pravidlo nemo tenetur.

Novela trestního řádu provedená zákonem č. 321/2006 Sb. vnesla do trestního řádu, že je přípustné vynutit strpění některých úkonů fyzickým násilím. Zmiňuje to §114 odst. 4 Tr.ř.: *„Nelze-li úkon podle odstavců 1 až 3 pro odpor podezřelého nebo obviněného provést a nejde-li o odběr krve nebo jiný obdobný úkon spojený se zásahem do tělesné integrity, je orgán činný v trestním řízení oprávněn po předchozí marné výzvě tento odpor překonat, policejní orgán potřebuje k překonání odporu podezřelého předchozí souhlas státního zástupce. Způsob překonání odporu musí být přiměřený intenzitě odporu.“* Překonáním odporu se myslí bezprostřední zákrok, který je ve své intenzitě razantnější ale stále dovolený jako zásah do občanských práv.

4 JUDIKATURA ČESKÝCH A ZAHRANIČNÍCH SOUDŮ VE VZTAHU K PRAVIDLU NEMO TENETUR

4. 1 Ústavní soud ČR

Ústavní soud je nucen řešit případy porušení principu zákazu sebeobviňování nejčastěji ve vztahu k několika oblastem. Ve vztahu k obviněnému se jedná především o požadavek orgánů činných v trestním řízení k součinnosti při opatřování důkazů (což Ústavní soud považuje podle svých ústavních nálezů za nepřipustné), dále se jedná o oblasti výslechu a výpovědi podezřelého či obviněného a některé další vyšetřovací úkony jako je například rekognice. V případě vynucování součinnosti po obviněném orgány činnými v trestním řízení se Ústavní soud vyjádřil v několika svých nálezech, že po osobě podezřelé či obviněné nelze vynucovat součinnost při opatřování důkazů proti ní samé uložením pořádkové pokuty a tím ji nutit k sebeobvinění v trestním řízení. Jedná se o tyto nálezy Ústavního soudu I. ÚS 636/05, II. ÚS 552/05, III. ÚS 644/05, I. ÚS 402/05, II. ÚS 255/05, III. ÚS 3162/12. Pro účely této práce jsem si vybrala k podrobnějšímu rozpracování nálezy I. ÚS 636/05 a Pl. ÚS-st. 30/10.

4. 1. 1 Nález I. ÚS 636/05 Zákaz donucení k sebeobvinění uložením pořádkové pokuty

Ústavní stížnost stěžovatelky byla Ústavním soudem ČR shledána jako důvodná. Směřovala proti usnesení Policie ČR, Obvodního ředitelství Praha II ze dne 09.05.2005 a proti usnesení Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 5 ze dne 13.10.2005 – těmito usneseními byla stěžovatelce uložena pořádková pokuta a zamítnuta stížnost proti uložení pořádkové pokuty. Obě tato usnesení byla rozhodnutím Ústavního soudu zrušena.

4. 1. 1. 1 Průběh před podáním ústavní stížnosti

Stěžovatelka, byla nejdříve podle §78 odst. 1 Tr.ř. vyzvána, aby vydala účetnictví společnosti CBCS, s. r. o., které byla jednatelkou. Jednalo se o trestný čin porušení povinnosti v řízení o konkursu dle §126 odst. 2 Tr.Z., protože stěžovatelka odmítla vydat účetnictví. Za to jí byla následně policejním orgánem uložena pořádková pokuta ve výši 20 000 Kč. Pokuta byla uložena podle §66 odst. 1 Tr.ř. usnesením PČR, Obvodní ředitelství Praha II ze dne 09.05.2005. Stěžovatelka podala stížnost

k Obvodnímu státnímu zastupitelství pro Prahu 5 a tato byla zamítnuta podle §148 odst. 1 písm. c) Tr.ř.

4. 1. 1. 2 Dotčená práva stěžovatelky

Předmětem námitek stěžovatelky byla skutečnost, že policejní orgán vynucoval na stěžovatelce prostřednictvím pořádkové pokuty aktivitu, kterou stěžovatelka pocítovala jako možné sebeobviňování, a dále skutečnost, že ve věci rozhodlo ve druhém stupni státní zastupitelství v rozporu s účinnou právní úpravou.

Stěžovatelka tvrdí, že napadenými rozhodnutími bylo zasaženo do jejích základních práv a svobod zaručených čl. 36 odst. 1, práva na ochranu majetku podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, práva nebýt donucován k sebeobviňování a práva na to, aby o oprávněnosti uložené sankce rozhodl nezávislý nestranný soud, vyplývající z čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Dále pak mělo být podle stěžovatelky zasaženo do práv reflektujících presumpci nevinny a zákaz být nucen svědčit proti sobě nebo přiznat vinu, zaručené čl. 14 odst. 2 a odst. 3 písm. g) Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Mezinárodní pakt“) pod č. 120/1976 Sb.

4. 1. 1. 3 Závěry Ústavního soudu ČR

Z judikátů, které stěžovatelka uvádí ve své ústavní stížnosti a z dalších plyne závěr Ústavního soudu, že ústavně zaručené právo nebýt donucován k sebeobviňování, to znamená předložit proti sobě důkaz pod donucením, plyne především z čl. 37 odst. 1 Listiny, který zakotvuje právo každého odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké.

„Obdobně jako ve věci sp. zn. II. ÚS 255/05 Ústavní soud i nyní připomíná, že není zásadního rozdílu mezi právem osoby obviněné odmítnout výpověď a mezi právem osoby nestíhané nebýt pomocí sankcí nucena k vydání důkazů, které mohou přivodit její trestní stíhání. Stejně tak v nyní projednávaném případě policejní orgán vynucoval na stěžovatelce předložení důkazů s cílem potvrdit nebo vyvrátit podezření o spáchání trestného činu.“⁹

Uložením pořádkové pokuty podle §66 odst. 1 Tr.ř., není možné vynutit na osobě podezřelé či obviněné součinnost při opatřování důkazů proti ní samé, a tím pádem ji nutit k sebeobviňování v trestním řízení. V tomto případě se jedná o postup vůči

⁹ Nález Ústavního soudu ČR, sp.zn. I ÚS 636/05, ze dne 21.8.2005, str.6

stěžovatelce, který znamenal porušení čl. 37 odst. 1, čl. 40 odst. 2, 3 a 4 Listiny, čl. 6 odst. 2 a odst. 3 písm. c) Úmluvy a čl. 14 odst. 2 a odst. 3 písm. g) Mezinárodního paktu.

4. 1. 2 Stanovisko Pl.ÚS-st.30/10 Sejmutí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukálního stěru z hlediska zákazu nucení k sebeobvinění

Návrh na zaujetí Stanoviska předložil II. Senát Ústavního soudu podle §23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu v souvislosti s ústavní stížností projednávanou pod sp. zn. II. ÚS 2369/08. Vzhledem k lepší orientaci v problematice podstatu této stížnosti nyní stručně popíši.

4. 1. 2. 1 Skutkový stav stížnosti sp. zn. II ÚS 2369/08

Tato stížnost se týká uložení pořádkové pokuty podezřelému za odmítnutí poskytnout biologický vzorek (srovnávací vzorek pachu). Stěžovateli byla usnesením policejního orgánu uložena pořádková pokuta, protože se odmítl podrobit odběru pachové srovnávací stopy. Stěžovatel byl řádně poučen dle §114 a § 66 odst. 1 Tr.ř. a byl k tomuto úkonu také řádně vyzván. Obvodní soud pro Prahu 8 usnesením zamítl stěžovatelovu stížnost proti usnesení policejního orgánu o uložení pořádkové pokuty. Podle policejního orgánu byl stěžovatel podezřelý ze spáchání trestného činu podílnictví a nedovoleného ozbrojování. Bylo třeba zajistit stopy na místě činu, mezi něž patřil i otisk pachové stopy, přičemž stěžovatel se opakovaně odmítl i přes několikeré výzvy a poučení tomuto vyšetřovacímu úkonu podrobit. Policejní orgán je přesvědčen, že z jeho strany bylo postupováno v souladu s ust. §2 odst. 5 Tr.ř. a s ust. §66 a §114 Tr.ř. Dále policejní orgán konstatoval, že sejmutí pachové stopy je úkonem trestního řízení a každý je povinen podrobit se tomuto úkonu, proto je možné ke splnění tohoto úkonu použít uložení pořádkové pokuty nebo za určitých podmínek i přiměřeného překonání fyzického odporu.

4. 1. 2. 2 Vyjádření stěžovatele

Stěžovatel tvrdí, že odmítnutím odběru pachové srovnávací stopy využil svého práva na obhajobu. Odběr pachové stopy pomocí donucení pořádkovou pokutou jako důkaz je podle něj absolutně neúčinný dle §89 odst. 3 Tr.ř., protože jeho získání bylo dosaženo prostřednictvím nezákonného donucení či hrozby takového donucení. Podle jeho názoru není povinen umožnit policejnímu orgánu provést sejmutí kontrolní pachové stopy na

své osobě a není možné ho k tomu jakýmkoliv způsobem nutit. Uložení pořádkové pokuty považuje za nezákonné, jelikož je v rozporu s ústavně zaručeným právem zákazu donucování k poskytování důkazů proti sobě samému. Stěžovatel dále ve své ústavní stížnosti poukázal na to, že pachová stopa může být snadno zneužita policií, čehož se v daném případě obával. Jako nátlak na svou osobu považuje stěžovatel opakované výzvy k odebrání pachových stop. Dalším jeho argumentem je tvrzení, že v době požadavku na odebrání pachové stopy se nenacházel v postavení obviněného, ale podezřelého a proto na něj nelze použít ustanovení Tr.ř.

4. 1. 2. 3 Vyjádření ÚS

Ústavní soud se již k problematice použití pachové stopy jako důkazu vyjadřoval v několika svých předchozích nálezech, kde konstatoval, že užití tohoto důkazu je v souladu s §89 odst. 2 Tr.ř., protože za důkaz je považováno vše, co může přispět k objasnění věci.

Obvodní soud pro Prahu 8 též správně odkázal na stanovisko Ústavního soudu, které zastává ve vztahu k obecné věrohodnosti důkazu srovnáním pachových stop. Ve své judikatuře Ústavní soud opakovaně konstatuje, že užití tohoto důkazu je v souladu s § 89 odst. 2 Tr.ř., dle kterého za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci. Z důkazu srovnání pachových stop je nicméně možné vyvodit jen to, že se pachatel nacházel na místě, na němž byla stopa sejmuta. Pouze na základě důkazního pramene v podobě pachové stopy by tedy nebylo možno jednoznačně a bez důvodných pochybností dovodit, že právě stěžovatel se dopustil trestného činu, z jehož spáchání byl podezřelý. Z tohoto pohledu jsou proto obavy stěžovatele stran údajné "problematičnosti" pachových stop neopodstatněné. Navíc provedení tohoto vyšetřovacího úkonu nemusí nutně směřovat k potvrzení obvinění, nýbrž může naopak sloužit k vyvrácení obvinění či podezření konkrétní osoby z trestného činu.

Při posuzování této věci druhý senát Ústavního soudu dospěl k názoru, že je třeba se odchýlit od závěrů vyslovených v dřívějších nálezech I. ÚS 671/05 III. ÚS 655/06. V této souvislosti zmíním podstatu těchto nálezů.

4. 1. 2. 4 Nález I. ÚS 671/05

V tomto nálezu dal Ústavní soud za pravdu stěžovateli v tom smyslu, že nemůže být pokutou nucen, aby umožnil svou součinností získat důkaz, který by mohl být proti němu použit v trestním řízení. Byl by tak nucen k sebeobviňování. Ústavní soud svůj

názor odůvodnil odkazem na Listinu, konkrétně na článek 37 odst. 1, článek 40 odst. 2, 3 a 4 Listiny, dále na článek 6 odst. 1, 2 a odst. 3 písm. c) Úmluvy a článek 14 odst. 2 a odst. 3 písm. g) Mezinárodního paktu. Z těchto právních předpisů dovedl, že zákaz donucování jiného k sebeobviňování vlastní výpovědí, je možné chápat v širším kontextu tak, že ani jiné důkazy není povinen nikdo proti sobě poskytovat. V situaci kdy obviněný odmítl strpět sejmutí srovnávací pachové stopy, která by ho mohla usvědčit, bylo uložení pořádkové pokuty podle §66 odst. 1 Tr.ř. označeno Ústavním soudem jako ústavně nepřijatelný způsob vynucování součinnosti obviněného. „*Takováto interpretace trestního řádu podle jeho názoru nezohlednila shora zmiňované kautely obsažené v Listině a mezinárodních smlouvách.*“¹⁰

4. 1. 2. 5 Nález III. ÚS 655/06

V případě nálezu III. ÚS 655/06 se Ústavní soud zabýval podobnou problematikou, které se dotýká nyní projednávaná ústavní stížnost. Podobně jako v nálezu I. ÚS 671/05 se tvrdí, že uložení pořádkové pokuty za nesplnění povinnosti stanovené v ustanovení § 114 odst. 2 a 4 Tr.ř., bylo porušeno právo stěžovatele dle čl. 37 odst. 1, čl. 40 odst. 2, 3 a 4 Listiny a čl. 6 odst. 1, 2 a 3 písm. c) Úmluvy. Povinností podle § 114 odst. 2 a 4 Tr.ř. se myslí neuposlechnutí výzvy k poskytnutí vzorku vlasů a bukálních stěrů.

II. senát Ústavního soudu se s výše uvedenými názory neztotožňuje. Je k tomu veden následujícími úvahami, které již byly dříve vyjádřeny v odlišném stanovisku soudce Jana Musila.

1. Od obviněného lze požadovat, aby strpěl odnětí písemností a aby strpěl odebrání určitých vzorků, i za pomoci donucení, a to navzdory tomu, že ho tyto důkazy mohou usvědčit. Po obviněném nelze požadovat aktivní přispění při získávání těchto důkazů, což bylo dovozeno zejména v případě vydávání písemností viz judikáty Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve věci Funke proti Francii č. 10828/84 ze dne 25.02.1993 nebo ve věci J. B. proti Švýcarsku č. 31827/96 ze dne 03.05.2001.

---

¹⁰ Stanovisko Pléna Ústavního soudu ČR, Pl.ÚS-st. 30/10 ze dne 30. 11. 2010, str.2

2. Odlišný charakter důkazů a výpovědi vyžaduje z hlediska principu nemo tenetur různý režim získávání důkazů. Důkazy existují nezávisle na vůli obviněného. Při opatřování důkazů se sice postupuje proti vůli obviněného, ale zároveň se po něm nevyžaduje aktivní součinnost, jen strpení úkonů donucení. Oproti důkazu stojí objektivně neexistující na vůli obviněného nezávislá výpověď. Tuto lze získat jak dobrovolně, tak i proti vůli obviněného, použitím fyzického či psychického nátlaku a to zpravidla ponižením lidské důstojnosti. Právně relevantní je však pouze výpověď dobrovolná. Podle zahraniční judikatury se za aktivní činnost považují např. motorické zkoušky, chůze, napsání rukopisného textu, plnění úkolů souvisejících s vyšetřovaným pokusem. K těmto úkonům je obviněný vyzván, předvolán či předveden, ale není přípustné, aby k nim byl jakýmkoliv způsobem donucován nebo aby mu byla uložena pořádková pokuta.

3. Možnost opatření věcného důkazu i za pomoci fyzického donucení vyvolala otázku u Evropského soudu pro lidská práva ohledně stanovení hranic státního donucení. V jednotlivých případech odmítnutí součinnosti při získání důkazů obviněným hodnotí, zda použitý stupeň a povaha donucení nepřevyšuje intenzitu donucení obvykle nutnou pro získání důkazů tohoto typu. Je neslučitelné s podstatou práva sám sebe neobviňovat, aby orgány činné v trestním řízení ukládaly sankce za neposkytnutí informací. „*Při posuzování, zda použití donucení orgány činnými v trestním řízení za účelem zajištění důkazů porušilo právo neusvědčovat sám sebe, Evropský soud přitom bere do úvahy čtyři kritéria. Jsou jimi povaha a intenzita donucení, existence relevantních procesních záruk, závažnost veřejného zájmu na vyšetření a potrestání daného trestného činu a způsob a účel použití takto získaných důkazů (viz např. rozsudek ve věci Jalloh proti Německu č. 54810/00 ze dne 11.07.2006)*“¹¹

4. Přípustnost donucování při provádění úkonů v průběhu trestního řízení zkoumal i Ústavní soud. Ústavní soud vymezil právo nepředložit proti sobě důkaz pod nátlakem ve vztahu k institutu vydání a odnětí věci podle ust. §78 a 79 Tr.ř. Dále odlišil dva instituty zajištění důkazů: vydání věci a odnětí věci. V případě použití institutu vydání věci zároveň s uložení pořádkové pokuty se po obviněném požaduje volní aktivní činnost, která je nepřípustná. Naopak u odnětí věci se jedná o úkon, který je obviněný

---

¹¹ Stanovisko Pléna Ústavního soudu ČR, Pl.ÚS-st. 30/10 ze dne 30. 11. 2010, bod 14 odůvodnění

za zákonem stanovených podmínek povinen strpět. Jedná se o ústavně přípustné nucené zajištění věcných důkazů, i když proti vůli obviněného a proto tento institut podle §79 Tr.ř. nelze chápat jako donucení k vydání věcného důkazu proti sobě samému. „*Ústavní soud v této souvislosti konstatoval, že právní možnost zajištění důkazů pro účely trestního řízení proti vůli trestně obviněného nemůže být zjednodušeně chápána jako nezákonné a neústavní donucování obviněného k poskytování důkazů proti sobě samému.*“¹²

5. Podobným způsobem se Ústavní soud vyjádřil k rekognici, která se provádí podle §104b Tr.ř. Ústavní soud v nálezu III. ÚS 528/06 tvrdí, že rekognice je úkonem, kdy obviněný je nucen pasivně strpět poznávací proceduru, což za donucení k sebeobvinění považovat nelze. Poznávaná osoba má povinnost strpět daný úkon a může být zákonnými prostředky (předvedení, uložení pořádkové pokuty) k takovému úkonu donucena.

6. Z výše uvedeného vyplývá, že pravidlo nemo tenetur se ipsum accusare nelze považovat za absolutní. Má nepopíratelně velký význam pro spravedlivý proces, ale jeho aplikace by neměla poskytovat obviněnému absolutní ochranu tak, aby neměl vůbec žádnou povinnost spolupráce a účasti na vyšetřovacích úkonech.

Na základě těchto úvah Ústavní soud vydal stanovisko Pl.ÚS-st.30/10 Sejmutí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukálního stěru z hlediska zákazu nucení k sebeobvinění.

Stanovisko Pl. ÚS – st. 30/10

„*Úkon, jemuž se stěžovatel odmítl podrobit ve věci I. ÚS 671/05 a ve věci II. ÚS 2369/08, tj. sejmutí pachové stopy, stejně jako odběr vzorku vlasů a bukálního stěru, jež Ústavní soud řešil ve věci III. ÚS 655/06, se řadí k úkonům prováděným podle §114 Tr.ř.*“¹³ Ustanovení §114 Tr.ř. stanoví v prvním odstavci každému povinnost podrobit se prohlídce těla, pokud je potřeba zjistit, zda se na těle vyskytují stopy nebo následky trestného činu. Zároveň odstavec druhý říká, že jakákoliv osoba je povinna strpět

---

¹² Stanovisko Pléna Ústavního soudu ČR, Pl.ÚS-st. 30/10 ze dne 30. 11. 2010, bod 19 odůvodnění

¹³ Stanovisko Pléna Ústavního soudu ČR, Pl.ÚS-st. 30/10 ze dne 30. 11. 2010, bod 22 odůvodnění

odebrání krve či jiný odběr biologického materiálu provedený lékařem nebo odborným zdravotnickým pracovníkem, pokud tento odběr není spojen s nebezpečím pro zdraví této osoby. Od této osoby se nevyžaduje žádná aktivní součinnost, protože její tělo je jen objektem ohledání. Za aktivní jednání se nepovažuje dostavení se na úkon, stejně tak jako vykonávání normálních fyziologických funkcí například při odběru pachu, moči nebo vzorku hlasu. Tyto metody odběru biologického materiálu jsou neinvazivní, bezbolestné a nejsou spojeny s nebezpečím pro zdraví podrobené osoby. Jedná se pouze o nepatrný zásah do fyzické integrity a žádným způsobem nezatěžují osobu ani po psychické stránce. Může je provést osoba sama nebo odborný zdravotnický pracovník nebo policista.

Tyto postupy je nutno chápat v souvislosti se zájmem na ochraně společnosti před trestnými činy a zároveň se zájmem po právu potrestat pachatele trestných činů. K dosažení tohoto účelu mají orgány činné v trestním řízení ze zákona povinnost zjišťovat jak skutečnosti svědčící ve prospěch, tak skutečnosti svědčící v neprospěch obviněného a to způsobem efektivním a v rozsahu, aby byly objasněny všechny potřebné skutečnosti důležité pro objektivní posouzení případu. Zároveň jsou orgány činné v trestním řízení při tomto postupu povinny šetřit ústavně zaručená práva a svobody dotčených osob.

4. 2 Evropský soud pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) uskutečňuje svojí rozhodovací činnost zejména na základě Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále jen „Úmluva“). Zásada nemo tenetur zde však výslovně uvedena není, dovozuje se ze souvisejících ustanovení. Článek 6 §2 Úmluvy pojednává o zásadě spravedlivého procesu, ze kterého vyplývají obecně uznané mezinárodní standardy, mezi které právo sám sebe neobviňovat patří. Ochrana tohoto práva spočívá v tom, že obžaloba se musí snažit prokázat vinu obviněného, bez toho aniž by se uchýlila k důkazům získaným metodami nátlaku proti vůli obviněného. Při posuzování postupu orgánů činných v trestním řízení ESLP přihlíží zejména k těmto prvkům: k povaze a stupni donucení, k existenci relevantních záruk v řízení, k použití takto získaného materiálu. Z judikatury ESLP lze dovodit, že právo sám sebe neobviňovat ESLP chápe především ve vztahu k respektování vůle obviněné osoby nevypovídat. Podle obecného chápání v právních řádech smluvních stran Úmluvy se toto právo nevztahuje na případy použití materiálů získaných od obviněného násilím na základě písemného příkazu (vzorky dechu, krve).

Materiál byl sice získán s použitím jisté snesitelné míry násilí, ale existuje nezávisle na vůli podezřelého. Pro představu jsem vybrala dvě kauzy, ve kterých ESLP rozhodoval v souvislosti se zásadou nemo tenetur. Jedná se o kauzu Jalloh proti Německu č.54810/00 ze dne 11.07.2006 a kauzu Gäfgen proti Německu č. 22978/05 ze dne 01.06.2010.

4. 2. 1 Případ Jalloh proti Německu č.54810/00

4. 2. 1. 1 Průběh před podáním stížnosti k ESLP

Policisté zadrželi stěžovatele potom, co usoudili, že přechovává ve svých ústech balíčky s drogami a následně je prodává za peníze. Při zadržení stěžovatel polkl jeden balíček s drogami. Prokurátor nařídil, aby panu Jallohovi byla podána dávidla a ten byl nucen balíček vyzvracet. Stěžovatel byl převezen do nemocnice, kde odmítl lékařem podávaná dávidla. Poté byl policisty znehybněn a lékař mu do žaludku zavedl trubici s dávidly. Stěžovatel následně balíček vyzvracel a po krátké době byl lékařem prohlášen za způsobilého k vazbě. Stěžovatel byl obviněn z obchodování s drogami a byl vzat do vazby. V souvislosti s tímto případem je také důležité zmínit, že princip, který zakazuje sebeobviňování, se neomezuje jen na výpovědi získané pod nátlakem, ale i na předměty takto získané.

4. 2. 1. 2 Obhajoba stěžovatele

Stěžovatel na svou obhajobu uvedl tři hlavní důvody, které měly dokázat, že došlo k porušení stěžovatelova práva sám sebe neobviňovat. Prvním je fakt, že důkaz proti němu byl získán nezákonným způsobem, proto jej nelze použít v trestním řízení. Druhý spatřuje stěžovatel v tom, že policisté i lékař, kteří se účastnili zákroku, mají vinu na způsobení tělesné újmy stěžovatele. Za třetí důvod považuje to, že podávání toxických substancí je zakázáno podle trestního řádu Německé spolkové republiky a dále, že zákrok byl svou povahou zjevně nepřiměřený, jelikož stejného výsledku bylo možno dosáhnout přirozeným odchodem balíčku z těla stěžovatele.

4. 2. 1. 3 Porušená práva stěžovatele

Podle stěžovatele bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces garantované čl. 6 Úmluvy a zároveň jeho právo sám sebe neobviňovat, které vyplývá z mezinárodně uznaných standardů, které jsou jádrem pojmu spravedlivého procesu. Ochrana těchto standardů spočívá zejména v ochraně obviněného před nevhodným nucením orgánů činných v trestním řízení.

4. 2. 1. 4 Řešení případu ESLP

Soud nejdříve připomněl, že jeho úlohou je zodpovězení otázky, zda řízení jako celek, včetně způsobu získání důkazů, bylo spravedlivé. „*To zahrnuje i posouzení uvedené „nezákonnosti“ a, kde se jedná o porušení jiného práva garantovaného Úmluvou, též povahu nalezeného porušení.*“¹⁴ V této souvislosti by se slušelo přihlídnout k tomu, zda byla řádným způsobem respektována práva obhajoby. Zejména je nutno přezkoumat, jestli bylo stěžovateli umožněno napadnout důvěryhodnost důkazů a tím se bránit jejich použití. Je ovšem důležité také přihlídnout ke skutečnosti, za jakých okolností byly důkazy získány, tzn. zda tyto okolnosti nebudou mít za následek zpochybnění jejich věrohodnosti nebo přesnosti.

V rámci posouzení toho, zda řízení bylo spravedlivé lze vzít v úvahu veřejný zájem na vyšetření a potrestání konkrétního zločinu a porovnat ho s individuálním zájmem na skutečnosti, že důkaz byl proti obviněnému získán nezákonným způsobem. Je zřejmé, že obavy o veřejný zájem nemohou ospravedlnit opatření, která potlačují podstatu stěžovatelova práva na obhajobu a zároveň práva sám sebe neobviňovat. „*V této souvislosti Soud připomněl, že článek 3 zakotvuje jednu z nejdůležitějších hodnot demokratické společnosti. I za těch nejobtížnějších okolností, jakými jsou například boj proti terorismu a organizovanému zločinu, Úmluva absolutně zakazuje mučení a ponižující zacházení či trestání, a to bez ohledu na chování oběti.*“¹⁵ Článek 3 Úmluvy neobsahuje ustanovení o výjimkách a není možné se od něj odchýlit, ani v případě, že se jedná o veřejné ohrožení státní existence.

V případě otázky důvěryhodnosti důkazů a způsobu jejich získání Soud hned na začátku zdůraznil, že důkaz získaný podáním dávidel stěžovateli nebyl získán

---

¹⁴ *Státní zastupitelství*. Novatrix s.r.o., roč. 2011, 7-8., Právo neobviňovat sám sebe ve světle recentní judikatury Evropského soudu pro lidská práva, JUDr. Ing. Jan Čapek, CSc., str. 35

¹⁵ *Státní zastupitelství*. Novatrix s.r.o., roč. 2011, 7-8., Právo neobviňovat sám sebe ve světle recentní judikatury Evropského soudu pro lidská práva, JUDr. Ing. Jan Čapek, CSc., str.36

„nezákonně“ tzn. v rozporu s vnitrostátním právem. Článek 81a trestního řádu Německé spolkové republiky tento zákrok dovoluje. Problém ovšem vyvstává ze skutečnosti, že důkaz použitý v trestním řízení proti stěžovateli byl získán jako důsledek porušení jednoho ze základních práv, konkrétně porušením čl. 3 Úmluvy. Toto právo bylo porušeno podrobením stěžovatele nelidskému a ponižujícímu zacházení, kdy mu byla proti jeho vůli a za použití násilí podána dávidla. Použití důkazu v rozporu s čl. 3 Úmluvy ohrožuje spravedlivost trestního řízení. Soud dále konstatoval, že na inkriminační důkaz získaný pomocí násilí či brutality nebo jiné formy nelidského zacházení, které je možno posoudit jako mučení, nelze nikdy spoléhat jako na důkaz o vině oběti, bez ohledu na jeho důkazní hodnotu. Jakýkoliv jiný názor by vedl k tomu, že by se jak to trefně označil Nejvyšší soud USA v rozsudku případu Rochin, „*brutalitě poskytl hábit práva*“. I když zacházení, kterému byl stěžovatel vystaven, neneslo speciální znaky mučení, i tak dosáhlo v daném případě minimální úrovně tvrdosti, kterou lze podřadit pod zákaz stanovený čl. 3 Úmluvy. Přinucení stěžovatele k vyzvracení drog bylo značným zásahem do jeho fyzické a mentální integrity. Stěžovatel byl při tomto zásahu znehybněn čtyřmi policisty, do jeho žaludku byla zavedena nosem trubice s chemickými látkami s cílem přivodit umělé vypuzení balíčku drog z těla stěžovatele, proto bylo toto zacházení shledáno v rozporu s čl. 3 Úmluvy. Další okolností, která hovoří proti použití takto závažného zásahu do jeho fyzické a mentální integrity je to, že za dané situace nemohl veřejný zájem na stěžovatelově odsouzení oprávnit orgány činné v trestním řízení k takovému úkonu, protože v rámci váhy veřejného zájmu na použití důkazu k odsouzení pachatele napadené rozhodnutí směřovalo „pouze“ proti pouličnímu překupníkovi drog, který tyto drogy nabízel v malém rozsahu.

4. 2. 1. 5 Závěry ESLP

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem Soud konstatoval, že postupem německých vnitrostátních orgánů bylo porušeno stěžovatelovo právo sám sebe neobviňovat, protože byl orgány činnými v trestním řízení dán souhlas k použití důkazu, který byl získán za použití násilí a nuceným podáním dávidel. Z těchto důvodů se jeho proces stal nespravedlivým a soud rozhodl, že došlo k porušení čl. 6 Úmluvy.

4. 2. 2 Případ Gäfgen proti Německu č.22978/05

Podkladem pro rozhodnutí ESLP byl tento skutkový stav. Pachatel, student práv, Magnus Gäfgen vylákal do svého bytu jedenáctiletého chlapce Jacoba, syna významného frankfurtského bankéře. V bytě chlapce uškrtil a tělo ukryl u nedalekého jezera. Poté Gäfgen kontaktoval rodiče chlapce a požadoval výkupné. Rodiče se obrátili na policii, ale i tak se rozhodli výkupné zaplatit. Při předání peněz policie Gäfgena jen pozorovala a nijak nezasáhla z důvodu obavy o chlapcův život. V momentě kdy se Gäfgen snažil opustit Německo, byl na letišti zatčen.

Při výslechu Gäfgen uvedl, že výkupné pouze vyzvedával a že na únosu se nepodílel. Poté uváděl další falešné informace. Policie zahájila rozsáhlou pátrací akci po uneseném chlapci, ale ani po celém dni a noci se nedařilo chlapce nalézt. Vyhrocená situace a celkové vypětí všech zúčastněných přimělo policejního šéfa Wolfganga Daschnera k příkazu pohrůžky násilí vůči Gäfgenovi, pokud nesdělí, kde se chlapec nachází. Tento příkaz udělil svému podřízenému. Krátce poté se Gäfgen přiznal a sdělil místo, kam ukryl mrtvé tělo. Daschner o svém postupu neprodleně informoval státní zastupitelství a učinil i záznam do spisu: *„K záchraně života uneseného chlapce jsem nařídil, že je třeba po předchozí hrozbě způsobením bolesti (žádná zranění) a za přítomnosti lékaře opětovně vyslechnout podezřelého Gäfgena.“*¹⁶

V rámci další analýzy tento případ rozdělím na dvě trestní řízení. První se bude týkat trestního řízení proti Magnusu Gäfgenovi a druhé trestního řízení proti policistům, protože i oni se při vyšetřování daného případu dopustili protiprávních úkonů, které zasáhly do práv obviněného Gäfgena.

---

¹⁶ Bulletin advokacie, Česká advokátní kancelář, roč. 2010, 1-2, Zásada „nemotenetur“ a práva obviněného v trestním řízení, doc. JUDr. Jiří Herczeg, Ph.D., str. 43

4. 2. 2. 1 Trestní řízení proti Magnusu Gäfgenovi

Magnus Gäfgen byl před Zemským soudem odsouzen za trestný čin vraždy a vydírání k trestu odnětí svobody na doživotí. Obžalovaný byl soudem v hlavním líčení řádně poučen o svém právu nevypovídat, ale ten svého práva nevyužil a dobrovolně v rámci účinné lítosti se doznal jak k únosu, tak k vraždě nezletilého chlapce. Zemský soud konstatoval, že veškeré výpovědi a doznání obviněného v přípravném řízení jsou nepoužitelné, protože byly získány na základě protiprávních vyšetřovacích metod. Soud dále uvedl, že policisté při výslechu porušili čl. 3 Úmluvy a §136a StPO, který zakazuje využití důkazu jak pro výpověď učiněnou pod bezprostřední pohrůžkou mučení, tak pro další výpovědi učiněné v přípravném řízení, protože obviněnému nebylo sděleno úplné poučení o tom, že výpověď získaná za použití zakázaných metod je procesně vyloučená z řízení. Nicméně na základě výslechu, při němž se obžalovaný k činu doznal, byly získány další důkazy (např. stopy pneumatik vozidla obžalovaného na místě činu, nalezené tělo oběti, výsledky pitvy). Zemský soud zvážil použití těchto důkazů v souvislosti s porušením § 136a StPO a neshledal důvod pro neprovedení těchto důkazů, ačkoliv je hodnotil jako podpůrné, které potvrzovaly pravdivost výpovědi obžalovaného v hlavním líčení.

Řízení před ESLP

Magnus Gäfgen s rozhodnutím zemského soudu nesouhlasil, proto se obrátil na ESLP, přičemž namítal porušení čl. 3 a 6 Úmluvy. Stěžovatel tvrdil, že byl podroben mučení, že bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces, protože v proběhlém trestním řízení byly použity důkazy zjištěné na základě vynuceného doznání.

Nelidské zacházení se stěžovatelem

Podle ESLP byl porušen čl. 3 Úmluvy a hodnocení výslechu bylo označeno jako nelidské zacházení. K tomuto závěru došel ESLP na základě těchto skutečností: výslech trval pouhých 10min., byl prováděn ve vypjaté atmosféře, policisté i policejní prezident byli vyčerpáni a pod velkým tlakem, kdy se snažili zachránit život nezletilého chlapce.

Porušení práva na spravedlivý proces

Při posuzování této problematiky je klíčový fakt, že ESLP ze spisu zjistil, že stěžovatel před zemským soudem uvedl, že doznání je dobrovolné v rámci projevu účinné lítosti.

Podle toho ESLP dovedl, že nové, dobrovolné přiznání před zemským soudem bylo podle vlastního vyjádření stěžovatele projevem lítosti a také hlavním podkladem pro jeho odsouzení. Ostatní důkazy, které spočívaly ve výpovědích svědků a sledováním podezřelého pak měly podpůrný charakter, čímž potvrzovaly důvěryhodnost doznání stěžovatele. Závěrem ESLP uvedl, že vzhledem k mimořádným okolnostem a s ohledem na další spolehlivé důkazy, měly důkazy vyhledané na základě vynuceného samousvědčení stěžovatele pouze podpůrný charakter. Vyhledávání, provádění a hodnocení podpůrných důkazů, proto neznamenovalo porušení stěžovatelova práva na obhajobu, tudíž řízení jako celek bylo spravedlivé a čl. 6 Úmluvy porušen nebyl.

4. 2. 2 Trestní řízení proti policejnímu prezidentovi Wolfgangu Daschnerovi

Pan Wolfgang Daschner, frankfurtský policejní prezident, udělil svému podřízenému pokyn, aby pohrozil panu Gäfgenovi násilím s cílem zjistit, kde se nachází pohřešovaný chlapec. O svém postupu ihned informoval státní zastupitelství a učinil záznam do spisu. Vzhledem k této skutečnosti bych hned na začátku ráda uvedla, že odvaha pana Daschnera postavit se odpovědnosti za své rozhodnutí byla ESLP při rozhodování zohledněna. Trestní řízení proti panu Daschnerovi bylo vedeno u zemského soudu, který ho uznal vinným z návodu k trestnému činu donucování podle §240 Strafgesetzbuch (německý trestní zákoník dále jen „StGB“). Odůvodnil to následovně: *„Pohrůžka způsobení tělesné bolesti podezřelému během policejního výslechu za účelem získání pravdivé informace (prozrazení úkrytu uneseného dítěte) je nepřijatelným donucením ve smyslu §240 StGB. Pohrůžka násilím, která je někdy v odborné literatuře připouštěna ve výjimečných případech, není rozhodně ospravedlnitelná v situaci, kdy počáteční podezření z trestného činu není dostatečně odůvodněno důkazní situací, a přípustné vyšetřovací metody nejsou vyčerpány.“*¹⁷

Podle obhajoby se obviněný zachoval v rámci svých oprávnění a jednal v krajní nouzi. Snažil se odvrátit hrozící nebezpečí, které hrozilo unesenému chlapci. Jeho jednání by proto mělo být klasifikováno jako zákonem dovolené. V daném případě pouze využil hrozby použití násilí v situaci krajní nouze jako prostředek k záchraně lidského života. Zemský soud tyto argumenty zamítl a jednoznačně vyřkl, že nařízení učiněné Daschnerem bylo protiprávní, protože pohrůžka násilí nebyla nejmírnějším prostředkem k záchraně uneseného chlapce. Skutkové okolnosti případu nebyly

---

¹⁷ Rozsudek Zemského soudu ve Frankfurtu ze dne 20.12.2004, sp.zn. 5/27 KIs 7570 Js 203814/03

jednoznačně zjištěny (nebylo jasné, zda se na činu nepodílel spolupachatel) a dále nebyly vyčerpány všechny vyšetřovací metody. Zemský soud zde tedy neshledal žádnou okolnost vylučující protiprávnost. Zemský soud dále konstatoval podle mě velmi důležitou skutečnost a tou je poukázání na německou ústavu, Úmluvu o lidských právech a policejní zákon. Tyto právní předpisy se shodují, že zakázané metody výslechu nesmí být použity ani k odvrácení nebezpečí. V tomto případě zemský soud výslovně uvedl: „*V právním státě se nikdo nemůže stát objektem státního násilí. Stát plní ochrannou funkci vůči všem občanům. Respektování lidské důstojnosti je základem právního státu. Také ve službách spravedlnosti či v obtížných situacích nesmí policie od této zásady ustoupit.*“¹⁸

---

¹⁸ Bulletin advokacie, Česká advokátní kancelář, roč. 2010, 1-2, Zásada „nemo tenetur“ a práva obviněného v trestním řízení, doc. JUDr. Jiří Herczeg, Ph.D., str. 44

4. 3 Nejvyšší soud USA – Supreme Court of the United States

Nejvyšší soud USA (dále jen „Nejvyšší soud“) byl zřízen ústavou USA a hraje důležitou roli v systému brzd a protivah – checks and balances jako politická instituce, která nachází právo v individuálních případech. Jedná se o nejvýše stojící soudní instanci, která kromě jiného projednává i spory již dříve rozhodnuté některým z nižších soudů. Rozhodnutí nižšího soudu přehodnotí a posléze buď potvrdí, nebo opraví. K jeho rozhodnutím nejsou přípustná odvolání. Jako příklad judikatury tohoto soudu jsem vybrala rozhodnutí č. 12-246 – Genovevo Salinas proti státu Texas.

4. 3. 1 Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA č. 12-246 – Genovevo Salinas proti státu Texas

4. 3. 1. 1 Úvodem

Tento případ jsem si vybrala, jelikož mne zaujal přístup americké justice k mlčení podezřelé osoby během výslechu, který se provádí před zatčením. Během tohoto většinou dobrovolného výslechu policisté kladou otázky podezřelému a ten odpovídá. Problém nastane v situaci, kdy podezřelý na otázku neodpoví. Jeho mlčení je pro orgány činné v trestním řízení většinou důkazem viny. Souvislost s tématem mé práce vidím v tom, že osoby, které byly byť i jen zčásti odsouzené díky mlčení, které bylo posléze v soudním řízení použito jako důkaz proti nim, se u Nejvyššího soudu odvolávají na porušení Pátého dodatku a tvrdí, že jsou v podstatě způsobem vedení výslechu před zatčením donucováni se přiznat.

4. 3. 1. 2 Skutkový stav

Texaská policie vyslyšala navrhovatele Genovevo Salinase v souvislosti s vyšetřováním vraždy. Navrhovatel věděl, že policie vyšetřuje dvojí zabití a dobrovolně je následoval na policejní stanici, aby ho mohli vyslechnout. Navrhovatel nebyl ve vazbě a mohl kdykoliv odejít. Zhruba hodinu odpovídal na každou otázku, kromě jedné. Když byl dotázán, zda obaly na střelnou zbraň získané na místě činu pasují ke zbrani, která byla objevena v jeho domě, neodpověděl. Místo toho se podíval dolů na podlahu, šoupal nohama, kousl se do spodního rtu, sevřel ruce do klína a byl napjatý. Výslech pak dále pokračoval zbylými otázkami. Balistická analýza později ukázala, že střípky zajištěné na místě činu pochází ze střelné zbraně navrhovatele. Ten byl následně státem Texas obviněn a odsouzen za trestný čin vraždy, ale 15 let se

vyhýbal zatčení (a soudu) než byl objeven pod falešnou identitou. Byl odsouzen na základě částečného použití důkazu, který spočíval v jeho mlčení během dobrovolného výslechu policisty předtím, než byl zatčen a byla mu přečtena práva nevypovídat tzv. Miranda rights: „*Máte právo nevypovídat, cokoliv řeknete, může být a bude použito před soudem proti vám. Máte právo na právního zástupce. Pokud si ho nemůžete dovolit, bude vám přidělen.*“ (You have the right to remain silent. Anything you say can and will be used against you. You have a right to an attorney. If you cannot afford an attorney, one will be appointed for you.)¹⁹ V průběhu dokazování stát Texas navrhl jako důkaz dobrovolnou výpověď navrhovatele.

U soudu vypovídal o mlčení navrhovatele policejní úředník, který prováděl výslech navrhovatele před zatčením. Tento úředník podal svědectví o mlčení navrhovatele na položenou otázku týkající se pouzdra od střelné zbraně. Toto komentoval žalobce v závěrečné řeči tak, že nevinná osoba by na otázku odpověděla. V odvolání Texas Court of Criminal Appeals (Texaský kriminální soud, obvodní odvolací soud, dále jen „TCCA“) neshledal porušení Pátého dodatku Ústavy USA (dále jen „Pátý dodatek“) v rámci předběžného zatčení navrhovatele za okolností pre-Miranda silence (tzv. mlčení před vyslovením práva nevypovídat, které říká, že žalobce může později v soudním řízení proti osobě použít její mlčení v případě, že mlčela předtím, než jí bylo sděleno právo nevypovídat) jako důkaz viny. Dále TCCA poukázal na „holý text“ Pátého dodatku, který chrání obžalovaného před nuceným sebeobviněním a vysvětluje, že v případě předběžného zatčení a okolností za kterých zatčenému nebylo přečteno právo nevypovídat, komunikace podezřelého s policií není nátlakem. Z toho vyplývá, že v souvislosti s nuceným sebeobviněním je rozhodnutí osoby mlčet nerelevantní, protože oficiálně není nucena k výpovědi.

4. 3. 1. 3 Argumenty navrhovatele a Nejvyššího soudu

Navrhovatel se domníval, že použitím jeho mlčení při dobrovolném výslechu jako důkazu, který napomohl jeho odsouzení, bylo porušeno jeho právo sám sebe neobviňovat, které je zakotveno v Pátém dodatku. Podle Nejvyššího soudu se však navrhovatel mýlí, jelikož Pátý dodatek nezakazuje použití předběžného zatčení a nepoučení o právu nevypovídat, ke kterému v tomto případě došlo. Tento argument předložený navrhovatelem je v rozporu s textem Pátého dodatku. Podle rozhodnutí

---

¹⁹<http://www.mirandarights.org/index.html>, Google Chrome, 22.3.2014

McKune v. Lile, 536 U.S. 24, 36 (2002) „*Soud trval na tom, že před podáním sebeusvědčující výpovědi je ústavně chráněna pouze výpověď svědka.*“ (*the Court has insisted that the constitutional guarantee is only that the witness not be compelled to give self-incriminating testimony.*)²⁰ Tvrzení navrhovatele v tomto bodě selhává, protože ani pouhá možnost, že by předběžné zatčení a mlčení před vyslovením práva nevypovídat mohla sloužit u soudu jako důkaz viny proti navrhovateli neznámá, že by se tím sám usvědčoval. Z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že mlčení během předběžného zatčení, v případě jeho použití v soudním řízení jako důkazu, nutí zatčenou osobu odpovídat na otázky předcházející zatčení nebo zaujmout stanovisko před soudem a pokusit se vysvětlit důvod předchozího odmítnutí odpovědět na pokládané otázky. Tento postup Nejvyššího soudu se nepovažuje za zakázaný nátlak. Zatčený se může cítit pod tlakem a vypovídá, aby si zvýšil šanci na udělení milosti, ale to neznámá, že výpověď je vynucená. Obecně v rámci přezkumné činnosti Nejvyššího soudu platí, že mlčení znamená větší pravděpodobnost tvrdších postihů. Avšak toto „rozhodování“ mezi mlčením a výpovědí není posuzováno jako protiústavní nátlak. V rozhodnutí McGautha, 402 U.S. Nejvyšší soud tvrdí, že systém kriminální justice je přesycen situacemi, které vyžadují těžká rozhodnutí. Podezřelí tak čelí těžkému rozhodování a jasná formulace jejich možností orgány činnými v trestním řízení dělá jejich rozhodování více informované a tak spíše více než méně dobrovolné.

Nejvyšší soud poznamenal, že dočasné mlčení navrhovatele během dobrovolného policejního dotazování nutně vyvolává otázky o příčině tohoto mlčení. Podezřelý v pozici, v jaké se nacházel Salinas, založilo „výchozí bod dobrovolného odhalení“ („a base line of voluntary disclosure“), protože souhlasil, že bude vyslechnut a začal odpovídat na otázky policie. Tyto úkony podezřelého jsou neslučitelné s jeho záměrem uplatnit právo sám sebe neobviňovat, obsažené v Pátém dodatku. Nejvyšší soud uvedl, že rozhodnutí podezřelého neodpovědět na otázku je potencionálně důkazem potvrzujícím jeho stav mysli a je proto přípustný v soudním řízení.

Navrhovatel dále argumentoval tím, že Spojené státy mají dlouhou tradici v ochraně práv obžalovaného, které se týkají práva nevypovídat. Tvrdí, že američtí kolonisté odmítali inkviziční praktiky spočívající v nucení obžalovaného mluvit a místo toho orgány činné v trestním řízení sami hledaly důkazy proti obžalovanému. Navrhovatel se zde odvolává na Ústavu USA. Otázka přípustnosti mlčení v předsoudní fázi byla

---

²⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA, No. 12-246, PD-0570-11, *GenovevoSalinas v. Texas*, Google Chrome, 20.3.2014, <http://www.scotusblog.com/case-files/cases/salinas-v-texas/>, odst. 5

tradičně řešena v rámci pravidel dokazování („rules of evidence“) a nikoliv dle Ústavy USA. Automatická povaha následků může být nezbytnou podmínkou při posuzování, zda se jedná o neústavní nátlak. Je znatelný rozdíl mezi oficiální sankcí uloženou za neuposlechnutí přímého příkazu a pouhý risk nepříznivých následků způsobených svobodnou volbou. Rozhodnutí mlčet jako reakce na nevazební výslech navrhovatele policií pouze zvyšuje možnost pozdějšího nepříznivého závěru o navrhovateli u soudu. Žádné negativní následky jako odsouzení nemusí vždy nutně následovat. Je důležité odlišit porušení Pátého dodatku od sebeusvědčujícího tvrzení založeného na domněnce a spekulaci o nepřímých následcích, které pramení z rozhodnutí mlčet, což odlišuje tento případ od případu Gardner v. Broderick, 392 U.S. 273, 276-279, který zakázal orgánům činným v trestním řízení nutit státního zaměstnance sám sebe usvědčit pomocí výhrůžky ztráty jeho zaměstnání, pokud bude mlčet. V případě navrhovatele k žádným podobným hrozbám nedošlo.

Dalším zajímavým argumentem navrhovatele bylo tvrzení, že mnoho lidí by mohlo podlehnout taktice, která je staví do výše uvedené pozice, v níž se musí rozhodnout mezi mlčením a spoluprací v podobě odpovědi na pokládané otázky. Toto tvrzení navrhovatele mne zaujalo, protože osoba, která je vinna spíše zůstane mlčet a vyhne se tak riziku nepříznivého závěru. To potvrzuje i rozhodnutí Mitchell, 526 U.S. „*Ve většině případů vinný obžalovaný si spíše vybere mlčení, protože se domnívá, že mu uškodí méně, než jeho vlastní výpověď při křížovém výslechu.*“ (*in most instances, a guilty defendant would choose to remain silent despite the adverse inference, on the theory that it would do him less damage than his own cross-examined testimony*)²¹

4. 3. 1. 4 Shrnutí

Rozhodnutí Nejvyššího soudu o tom, zda Pátý dodatek chrání práva podezřelého během předběžného zadržení a za situace, kdy podezřelému nebylo sděleno právo nevypovídat, bude v budoucnu ovlivňovat jak postup orgánů činných v trestním řízení tak další rozhodování soudů. Dále toto rozhodnutí ovlivnilo, jakým způsobem žalobce předkládá důkazy a způsob dokazování viny obžalovaného. Nejvyšší soud potvrdil rozhodnutí texaského odvolacího soudu TCCA. Navrhovatel byl se svou žádostí na porušení Pátého dodatku u Nejvyššího soudu neúspěšný.

---

²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA, No. 12-246, PD-0570-11, Genovevo Salinas v. Texas, Google Chrome, 20.3.2014, <http://www.scotusblog.com/case-files/cases/salinas-v-texas/>, odst. 22

5 PRAVDILO NEMO TENETUR V SOUVISLOSTI S DŮKAZNÍMI PROSTŘEDKY

5.1 Úvodem o důkazních prostředcích

Kromě obecného vymezení, co všechno může sloužit jako důkaz v trestním řízení, tzn. vše, co může přispět k objasnění věci obsahuje Tr.ř. i demonstrativní výčet důkazních prostředků v §89 odst. 2. Mimo jiné patří do kategorie důkazních prostředků výpověď obviněného a svědka, znalecký posudek, věc, listina, ohledání, rekonstrukce, vyšetřovací pokus nebo záznam telekomunikačního provozu. V této kapitole bych se chtěla zabývat některými těmito důkazními prostředky v souvislosti s principem zákazu sebeobviňování. Konkrétně se bude jednat o tyto důkazní prostředky: výpověď obviněného, výpověď svědka, ohledání osoby a věci a rekognici.

5.2 Výpověď obviněného

Pod pojmem výpověď obviněného se rozumí výpověď, kterou obviněný učinil po sdělení obvinění v průběhu výslechu před oprávněným orgánem činným v trestním řízení. Výpověď obviněného má značný význam pro objasnění a rozhodnutí v trestním řízení, protože o skutku často podá nejkompaktnější a nejúplnější informace (úkryt lupu, znalost spolupachatele, pohnutka). Ne vždy, ale obviněný sdělí potřebné informace dobrovolně a ne vždy sdělí informace pravdivé. Nepravdivá doznání jsou častým jevem v praxi vyšetřujících orgánů. Tato doznání jsou činěna z různých důvodů, jedná se například o obranu blízkých osob (dcera, manželka), dále o touhu zviditelnit se (zvláště u vražd), o snahu zakrýt závažnější trestnou činnost apod. Každé doznání, které bylo učiněno dobrovolně při výslechu a při dodržení všech procesních předpisů, musí být podloženo dalšími věrohodnými důkazy, aby byla prokázána i věrohodnost učiněného doznání. „Doznání obviněného jako jediný důkaz proto nemůže být základem jeho odsouzení, poněvadž je třeba, aby bylo prověřeno a potvrzeno i jinými věrohodnými důkazy.“²² Podle Tr.ř. §33 odst. 1 má obviněný právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu, ale není povinen vypovídat tzn. nesmí být nucen, aby sám sebe obvinil (*nemo tenetur se ipsum accusare* – srov. čl. 6 EÚLP a rozsudky ESLP ve

---

²² MUSIL, KRATOCHVÍL, ŠÁMAL A KOLEKTIV, *Trestní právo procesní*, 3.přepřacované a doplněné vydání, C.H.Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-572-8, str.. 422

věci Funke v. Francie z roku 1993, A256-A, §44, a Murray v. Spojené království z roku 1996, Recueil I/1996, §45).²³ Obviněný nemá povinnost dokazovat svou nevinu, naopak podle zásady vyhledávací mají vyšetřující orgány povinnost i bez návrhu stran objasňovat okolnosti svědčící jak ve prospěch tak v neprospěch obviněného. Při výslechu je také právem obviněného možnost vyjádřit se k obvinění a vylíčit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí, ale zároveň nesmí být k výpovědi nebo doznání jakýmkoliv způsobem nucen a orgány činné v trestním řízení jsou povinny šetřit jeho osobnost. Obviněný musí být v každém stádiu trestního řízení poučen o svých právech. Mezi tato práva patří i možnost odepřít výpověď kdykoliv během trestního řízení, i když předtím obviněný již vypovídal. K výpovědi ani doznání nesmí být nucen ani psychickým, ani fyzickým nátlakem (srov. §89 odst. 3 Tr.ř.). Nátlak může být realizován například záměrným vytvořením okolností, které budou nepříznivě působit na psychický stav obviněného, opakované výslechy prováděné jen za účelem přimět obviněného k přiznání nebo pokládáním sugestivních či kapciózních otázek, které mají obviněného navést k odpovědi dle přání vyslychajícího.

V případě sugestivních otázek vyslychající obviněnému podsouvá určité skutečnosti, které se mají teprve zjistit z jeho odpovědi. Tyto otázky jsou v rozporu se zákonem, protože nepříznivě ovlivňují důkazní hodnotu výpovědi obviněného a znamenají nepřímé donucení. Výpověď získaná na základě těchto otázek je jako důkaz v trestním řízení absolutně neúčinná a nepoužitelná. Ve smyslu §90 Tr.ř. se za donucení k výpovědi nepovažuje předvolání a předvedení nebo uložení pořádkové pokuty za nedostavení se k výslechu podle §66 Tr.ř., jelikož tyto úkony slouží k zajištění přítomnosti obviněného v řízení a žádným způsobem ho nenutí k výpovědi. Pořádkovou pokutu nelze uložit obviněnému jen proto, že odmítl učinit výpověď, protože se jedná o jeho právo. V řízení nebude použita výpověď, která byla získána nezákonným způsobem – donucením nebo hrozbou donucení. Existuje však jedna výjimka podle §89 odst. 3 Tr.ř. – „*Důkaz získaný nezákonným donucením nebo hrozbou takového donucení nesmí být použit v řízení s výjimkou případu, kdy se použije jako důkaz proti osobě, která takového donucení nebo hrozby donucení použila.*“ Je důležité také zmínit, že důsledkem zákazu donucování obviněného k výpovědi, je jeho trestní neodpovědnost za případnou nepravdivou výpověď. Ovšem není vyloučeno, aby za úmyslnou nepravdivou výpověď trestně odpovědný byl, v případě, že by tím naplnil

---

²³Srov. REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Vyd. 1. Praha: Orac, 2002. Výběrové texty. ISBN 80-861-9957-6.

skutkovou podstatu jiného trestného činu, např. trestného činu pomluvy nebo trestného činu křivého obvinění podle Tr.z.

5.3 Výpověď svědka

Výpověď svědka je jedním z nejvýznamnějších důkazů. Jedná se o reprodukci skutečnosti, kterou svědek vnímal vlastními smysly. Svědek musí být vždy osobou odlišnou od obviněného. Čas od času se vyskytne situace, kdy je osoba nejprve vyslechnuta jako svědek pod sankcí křivé výpovědi. V této výpovědi se poté přizná ke spáchání trestného činu, což znamená, že předchozí svědecká výpověď proti ní nemůže být použita jako důkaz v trestním řízení.

Pokud osoba odmítne vypovídat jako svědek, jelikož by sama sebe usvědčovala, nelze ji k výpovědi žádným způsobem nutit. V případě, že by osoba podala nepravdivou svědeckou výpověď, kterou by sama sebe kryla, pak se nedopouští trestného činu křivé výpovědi podle §175 Tr.z. „*Její křivé svědectví by odporovalo zásadě nemo tenetur.*“²⁴ K této problematice se vyjadřoval i ESLP ve věci Saunders proti Spojenému království č. 19187/91 ze dne 17.12.1996. Použití usvědčující výpovědi získané pod pohrůzkou trestní sankce ve správním řízení pokládá ESLP za nepřijatelné. Ve věci Saunders proti Spojenému království předcházelo trestnímu stíhání administrativní šetření, které prováděli inspektoři ministerstva obchodu a průmyslu. Před těmito inspektory jsou osoby povinny vypovídat pravdivě, jinak jim hrozí trestní sankce. Výpověď pana Saunderse byla v řízení použita proti němu jako usvědčující důkaz. Ačkoliv ESLP nezpochybnil oprávnění správních orgánů vyslýchat osoby pod sankcí, došlo k porušení čl. 6 Úmluvy, protože výpověď obviněného byla proti němu použita v následném trestním řízení.

---

²⁴ Kriminální právo, Ministerstvo vnitra, roč. 2009, 4, Zákaz donucování k sebeobviňování nemo tenetur se ipsum accusare, prof. JUDr. Jan Musil, CSc., str. 257

5. 4 Ohledání osoby a věci

Ohledání je důkazním prostředkem, který umožňuje orgánům činným v trestním řízení získat přímý poznatek o skutečnosti, která je předmětem vyšetřování. Jeho podstata spočívá v bezprostředním smyslovém pozorování a v následném záznamu vypořizovaných skutečností podle předepsaného způsobu. Tyto skutečnosti se pak stávají důkazy ve věci. V případě, že předmět ohledání má osoba u sebe, je zapotřebí předmět nejdříve zajistit pro účely trestního řízení jejím předložením, vydáním nebo odnětím. Ohledání se v některých případech realizuje i provedením osobní prohlídky, domovní prohlídky nebo prohlídky pozemků či jiných prostor.

5. 4. 1 Ohledání osoby

Právní úprava ohledání osoby je upravena v Tr.ř. zejména v §114, který upravuje prohlídku těla a jiné podobné úkony. Tyto úkony zasahují do osobní svobody jednotlivce, proto je důležité, jakým způsobem se provádí. Je nutné, aby byly zjištěny potřebné skutečnosti k objasnění případu, ale v žádném případě ne na úkor překračování únosných mezí pro osobu, která je úkonům vystavena. Trestní řád rozlišuje úkony, které zasahují do tělesné integrity člověka a ty, které nezasahují. V obecné rovině Tr.ř. zmiňuje v §114 odst. 1, že každý je povinen podrobit se prohlídce těla, je-li nezbytně třeba zjistit, zda jsou na jeho těle stopy nebo následky trestného činu. V odst. 2 hovoří o povinnosti osoby strpět odběr krve či jiného biologického materiálu (bukální stěr, vzor moči) lékařem nebo odborným zdravotnickým pracovníkem, pokud tento odběr není spojen s nebezpečím pro její zdraví. Bez souhlasu podezřelého nebo obviněného může odběr provést lékař nebo odborný zdravotnický pracovník na požádání orgánů činných v trestním řízení. Pokud je k důkazu třeba zjistit totožnost osoby, která se zdržovala na místě činu, pak tato osoba je povinna strpět úkony potřebné k tomuto zjištění (Tr.ř. §114 odst. 3). Výše uvedené úkony podle §114 odst. 1, 2 a 3 lze vykonat i proti vůli obviněného či podezřelého a to překonáním jeho odporu nebo uložením pořádkové pokuty. K porušení principu zákazu sebeobviňování nedochází, protože tyto postupy nevyžadují aktivní jednání obviněného, ale pouze strpění těchto úkonů. Vše samozřejmě za předpokladu, že orgány činné v trestním řízení použijí prostředky donucení přiměřené vzniklému odporu osoby, která se odmítá těmto úkonům podrobit. Toto zmiňuje §114 odst. 4 Tr.ř.: „Nelze-li úkon podle odstavců 1 až 3 pro odpor podezřelého nebo obviněného provést a nejde-li o odběr krve nebo jiný obdobný úkon spojený se

zásahem do tělesné integrity, je orgán činný v trestním řízení oprávněn po předchozí marné výzvě tento odpor překonat, policejní orgán potřebuje k překonání odporu podezřelého předchozí souhlas státního zástupce. Způsob překonání odporu musí být přiměřený intenzitě odporu.“ Překonáním odporu je myšlen bezprostřední zákrok, který je ve své podstatě razantnější, ale stále dovolený zásah do občanských práv. O tom zda použité prostředky donucení, způsob donucení, soulad s právními předpisy a zda bylo porušeno občanské právo obviněného či podezřelého rozhoduje soud v každém konkrétním jednotlivém případě.

Úkony nezasahující do tělesné integrity

Novela provedená zákonem č. 265/2001 Sb. (ve znění zák. č. 321/2006 Sb.) stanovila možnost provedení odběru biologického materiálu, který není spojen se zásahem do tělesné integrity osoby. Jedná se zejména o odběr moči, vzorku vlasů, ochlupení, pachu a to způsobem, kdy ho provede sama osoba nebo s jejím souhlasem orgán činný v trestním řízení (zpravidla to bývá policejní orgán, ale i státní zástupce, předseda senátu nebo samosoudce). Mezi neinvazivní úkony bych dále zařadila prohlídku těla obviněného. Obviněný v těchto případech nesmí být nucen k aktivnímu jednání, ale je jeho povinností provedení těchto úkonů strpět, protože v nich i za situace, že se úkon provádí na jeho vlastním těle, figuruje jako objekt nikoliv subjekt. Tyto úkony lze vynucovat uložením pořádkové pokuty nebo překonáním odporu při odebírání biologického materiálu podle §114 odst. 4 Tr.ř. Na možnost vynucení těchto úkonů musí být osoba, jíž se úkony týkají, řádně upozorněna a dále musí být poučena o způsobu jejich vynucení.

Úkony zasahující do tělesné integrity

Jedná se zejména o odběr krve nebo jiný obdobný úkon, který nesmí být spojen s nebezpečím pro zdraví osoby, která je takovému zásahu vystavena. Tento úkon může provádět pouze lékař nebo jiný odborný zdravotnický pracovník. Uložení pořádkové pokuty je jediný možný způsob vynucení tohoto úkonu na osobě podezřelého nebo obviněného. Překonání odporu podle §114 odst. 4 není přípustné.

5. 4. 2 Ohledání věci

Předmětem ohledání se většinou stává místo činu, předměty zde nalezené, stopy, dokumenty. Pro účely této práce zmíním ohledání dokumentů, stop a předmětů, které by mohly mít význam při objasňování trestného činu. Cílem ohledání výše uvedených věcí je jejich identifikace a zjištění jejich vztahu k objasňovanému trestnému činu. Nejdříve je však nutné daný dokument, stopu nebo předmět zajistit. Zde se dostávám k souvislosti s principem nemo tenetur. Orgány činné v trestním řízení mohou podle §78 a §79 Tr.ř. použít institut vydání věci. Věc důležitá pro trestní řízení musí být tím, kdo ji má u sebe na vyzvání předložena orgánům činným v trestním řízení a pokud je třeba věc zajistit, musí být věc těmto orgánům vydána. Nevydání věci nelze trestat uložením pořádkové pokuty, protože tím se po obviněném či podezřelém požaduje volní aktivní činnost, která by v tomto případě již znamenala porušení práva sám sebe neobviňovat a byla by zároveň donucováním. Přípustností donucování v souvislosti s opatřováním důkazů se zabýval i Ústavní soud, který odlišil dva typy institutů zajištění důkazů: vydání a odnětí věci. V případě institutu vydání věci je orgány činnými v trestním řízení obviněnému či podezřelému udělena výzva k předložení inkriminovaného dokumentu, věci či spisu a ten je povinen věc vydat. Pokud tak neučiní, bude mu věc na příkaz předsedy senátu, státního zástupce nebo policejního orgánu odňata. U odnětí se jedná o úkon, který je obviněný za zákonem stanovených podmínek povinen strpět. Ústavní soud rozhodl, že proti vůli obviněného nemůže být právní možnost zajištění důkazů pro účely trestního řízení chápána jako nezákonné a neústavní donucování obviněného k poskytování důkazů proti sobě samému.

5. 5 Rekognice

Rekognice je samostatný procesní úkon spočívající ve zjišťování totožnosti určité osoby nebo věci a v jejím znovupoznání. V případě pravidla nemo tenetur se zmíním o rekognici osoby. Rekognice se účastní osoby poznávané a osoby, které poznávají. Osoby, které poznávají, musí předem popsat osobu a poté ji poznávají znovu mezi několika podobnými osobami. Podle způsobu předvádění objektů se rozlišují dva druhy rekognice – in natura a rekognice podle fotografií. Pro účely této práce v souvislosti s principem zákazu sebeobviňování zmíním rekognici in natura. Podstata rekognice in natura spočívá v poznávání osoby, která se ukáže podezřelému nebo obviněnému nebo svědkovi mezi nejméně třemi osobami, které se od sebe vzájemně neodlišují. Průběh rekognice upravuje §104b odst.3 a 5. Poznávaná osoba se vyzve, aby se libovolně zařadila mezi ostatní ukazované osoby. Pokud má být osoba poznána podle hlasového projevu, je vyzvána, aby mluvila v libovolném pořadí mezi dalšími osobami s podobnými hlasovými dispozicemi. Osoba poznávaná musí být orgány činnými v trestním řízení poučena o svých právech, zejména o své povinnosti se rekognice zúčastnit.

Ústavní soud v rozhodnutí III. ÚS 528/06 ze dne 11. 10. 2007 stanovil, že pokud je obviněný v pozici poznávané osoby, pak je možné obviněného k účasti na rekognici nutit, je-li důvodem rekognice zjištění totožnosti pachatele. Jeho případný odpor proti účasti by byl posuzován jako neuposlechnutí příkazu daného orgánem činným v trestním řízení a nejde o porušení práva zákazu sebeobviňování. Od obviněného se v tomto případě vyžaduje jen jeho dostavení se k úkonu, postavení se na místo. Nejde o zásah do tělesné integrity. Pro řízení o ústavní stížnosti jsou relevantní rekognice, při nichž byl stěžovatel v postavení obviněného poznán jako pachatel stíhaného trestného činu.

6. KONKRÉTNÍ PŘÍKLADY Z JUDIKATURY ÚS, KTERÉ SE ZABÝVAJÍ PRINCIPEM NEMO TENETUR

V této části práce bych se ráda zabývala třemi konkrétními případy, o kterých v souvislosti s principem nemo tenetur rozhodoval ÚS. Jedná se o usnesení II. ÚS 120/07 ze dne 1.11.2007, náleží I. ÚS 677/03 ze dne 9. 10. 2007 a náleží II. ÚS 89/04 ze dne 2.2.2006. V prvním případě se jedná o usnesení ÚS o odmítnutí ústavní stížnosti, která se týká uložení pořádkové pokuty za odmítnutí účasti na rekognici podle §104b Tr.ř. Druhým případem je náleží I.ÚS 677/03, který se zabývá porušením zásady nemo tenetur ohledně odmítnutí výpovědi stěžovatele před soudem prvního stupně. Třetím je náleží II. ÚS 89/04, jež řeší uložení pořádkové pokuty za odmítnutí poskytnout svědeckou výpověď.

6. 1 Usnesení II. ÚS 120/07

6. 1. 1 Skutkový stav

Stěžovatel pan M.S. napadl ústavní stížností usnesení Policie ČR a Obvodního soudu pro Prahu 5 z důvodu porušení jeho ústavně zaručených práv podle čl. 2 odst. 2 a 3, čl. 4 odst. 1 a čl. 40 odst. 4 Listiny. Stěžovatel byl stíhán jako mladistvý pro provinění ublížení na zdraví a výtržnictví podle Tr.z. V průběhu trestního řízení byla naplánována rekognice podle §104b Tr.ř. se dvěma svědky, které se stěžovatel odmítl zúčastnit. Policejní orgán mu za toto odmítnutí uložil pořádkovou pokutu podle §66 odst. 1 Tr.ř. Stěžovatel podal proti usnesení o uložení pořádkové pokuty stížnost, v níž namítal, že podle ust. §92 Tr.ř. obviněný nesmí být žádným způsobem nucen k výpovědi nebo k doznání. Z tohoto stěžovatel dovodil, že nesmí být donucován ani k rekognici. Stížnost byla Obvodním soudem pro Prahu 5 zamítnuta jako nedůvodná. Obvodní soud pro Prahu 5 v odůvodnění uvedl, že obviněný pasivně se účastní rekognice není nucen k výpovědi ani k doznání, protože je pouhým objektem poznávání při rekognici. Jedná se o jeho účast na specifickém výslechu svědka, který má obviněného ztotožnit jako případného pachatele. Z tohoto důvodu orgány činné v trestním řízení neshledaly důvod pro poučení obviněného o možnosti odmítnutí účasti na rekognici.

6. 1. 2 Argumenty stěžovatele v ústavní stížnosti

V ústavní stížnosti stěžovatel uvádí, že pro rekognici je třeba použít ust. §92 odst. 1 Tr.ř., které obviněnému přiznává právo nebýt žádným způsobem donucován k výpovědi nebo doznání, s tím, že toto ustanovení je nutné použít na veškerou účast obviněného u rekognice. Podle názoru stěžovatele mu žádné zákonné ustanovení nezakládá povinnost účastnit se výslechu svědka, a proto ho k tomu nelze ani nutit. Stěžovatel dále tvrdí, že úkony, které je povinen strpět, jsou v zákoně taxativně vymezeny a mezi těmito úkony účast na rekognici není. „*Stěžovatel je přesvědčen, že pokud zákon výslovně nestanoví obviněnému povinnost, a naopak odkazuje na analogická ustanovení, která možnost donucování obviněného jednoznačně vylučují, je nezbytné hájit práva obviněného a pravomoci orgánů činných v trestním řízení nelze vykládat extenzivně.*“²⁵

Hlavním důvodem námitek stěžovatele je fakt, že policejní orgán na stěžovateli pořádkovou pokutou vynucuje aktivitu, kterou stěžovatel vnímá jako sebeobviňování. Dále stěžovatel tvrdí, že nebyl jako obviněný řádně poučen a nebyl upozorněn na to, že má možnost odmítnout účast na rekognici.

6. 1. 3 Vyjádření ÚS

Nejdříve je nutno zpochybnit argumentaci stěžovatele vzhledem k vzájemnému vztahu ust. §104b odst. 6 Tr.ř. a ust. §92 odst. 1 Tr.ř. Z tohoto vztahu vyplývá, že rekognice je specifický vyšetřovací úkon, jehož součástí je i výslech podezřelého, obviněného nebo svědka, přičemž jeho smyslem je, aby poznávající osoba znovu poznala konkrétní osobu nebo věc. Cílem je získání důkazně relevantního ztotožnění. Poznávající osoba poznává na základě skutečností, které sama bezprostředně vnímala svými smysly. Pokud rekognici provádí podezřelý nebo obviněný (je osobou, která poznává), jedná se o součást jeho výslechu, z tohoto důvodu nemůže být k tomuto úkonu donucován stejně jako ke kterékoli jiné výpovědi v trestním řízení. K uplatnění §104b odst. 6 Tr.ř. dojde pouze vůči poznávající osobě, ale nikoliv vůči osobě, která má být poznávána, jak se mylně domníval stěžovatel. Dle ustanovení §114 odst. 3 Tr.ř., který lze analogicky použít i na rekognici, vyplývá, že "*Je-li k důkazu třeba zjistit totožnost osoby, která se zdržovala na místě činu, je osoba, o kterou jde, povinna strpět úkony potřebné pro*

---

²⁵ Rozhodnutí II.ÚS 120/07 ze dne 1. 11. 2007, NALUS

takové zjištění". Jestliže osoba, o kterou se jedná, tuto povinnost nesplní, může jí být uložena pořádková pokuta dle §66 Tr.ř. Takováto osoba musí být na následky nevyhovění upozorněna předem (§114 odst. 5 Tr.ř.). V daném případě byl stěžovatel jako obviněný řádně poučen o možnosti jeho předvedení či mu uložení pořádkové pokuty dle §66 Tr.ř. pokud se bez dostatečné omluvy k rekognici nedostaví. Ústavní soud v rámci odůvodnění tohoto rozhodnutí odkazuje na již vydanou judikaturu v oblasti ukládání pořádkových pokut a dále konstatoval, že: "Právní možnost zajištění důkazů pro účely řízení kárného (nebo i trestního) proti vůli kárně (nebo i trestně) obviněného nemůže být zjednodušeně chápána jako nezákonné a neústavní donucování obviněného k poskytování důkazů proti sobě samému. Je nutné rozlišovat ono ústavně zaručené právo nebýt donucován k sebeobvinění na straně jedné, tedy předložit proti sobě důkaz pod donucením, od právní možnosti, kterou má kárná (trestní) moc, proti vůli obviněného opatřovat důkazy, tj. i jejich odnětím, nebyl-li vydán, a v jeho neprospěch, to na straně druhé."²⁶ Z výše uvedeného vyplývá, že v rámci některých vyšetřovacích úkonů, tzn. i v rámci rekognice je uložení pořádkové pokuty nejmírnějším donucovacím prostředkem. Pořádková pokuta v tomto případě nesměruje k aktivnímu konání obviněného, kterým by mohl proti sobě poskytnout důkaz, ale pouze k jeho účasti na vyšetřovacím úkonu, který nemusí nutně znamenat potvrzení obvinění. Ústavní soud se v této věci přiklonil k závěru, který již vyslovil v nálezu III. ÚS 528/06, kde mj. uvedl: "Ústavní soud ve své rozhodovací praxi musí vycházet z principu proporcionality mezi jednotlivými hodnotami a právy chráněnými ústavním pořádkem. S ohledem na tuto skutečnost Ústavní soud konstatuje, že pravidlo nemo tenetur se ipsum accusare není, i přes svůj zásadní význam pro spravedlivost trestního procesu, bezbřehé. Rekognice je úkonem, při němž je obviněný nucen toliko pasivně strpět poznávací proceduru. Pouhé strpění rekognice nelze označit za donucování k sebeobviňování či k sebeusvědčování. Poznávaná osoba (včetně obviněného) je povinna strpět provedení rekognice a může být přípustnými prostředky (předvedením, uložením pořádkové pokuty) donucována k účasti na rekognici."²⁷

Vzhledem k výše uvedenému Ústavní soud posoudil ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněný návrh, proto jej odmítl dle ustanovení §43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

---

²⁶ Nález sp. zn. Pl. ÚS 29/2000, ze dne dne 20. 2. 2001, publikováno též pod č. 236/2001 Sb. zákonů, NALUS

²⁷ Nález sp. zn. III. ÚS 528/06 ze dne 26.4.2006, NALUS

6. 2 Nález I.ÚS 677/03

6. 2. 1 Skutkový stav

Stěžovatel podal ústavní stížnost proti usnesení Nejvyššího soudu, kterým bylo odmítnuto jeho dovolání proti usnesení Městského soudu v Praze, kterým bylo zamítnuto jeho odvolání proti rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 10. Rozsudkem soudu prvního stupně byl stěžovatel odsouzen za pokus trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby a dále za trestný čin pojistného podvodu podle Tr.z. Stěžovatel odmítl vypovídat v přípravném řízení i v hlavním líčení před soudem prvního stupně a podal výpověď před Finančním úřadem pro Prahu 10, která proti němu byla použita v řízení před soudem prvního stupně jako listinný důkaz.

6. 2. 2 Argumenty stěžovatele

Stěžovatel tvrdil, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces, konkrétně došlo k porušení čl. 8 odst. 2 a čl. 36 a násl. Listiny. Stěžovatel namítal, že soud prvního stupně nezjistil skutkový stav věci bez důvodných pochybností v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí. Soud podle něj provedl listinný důkaz, který zaznamenával jeho výpověď učiněnou před zahájením trestního stíhání před orgánem daňové kontroly. Podle stěžovatele je použití této výpovědi obcházení zákona, protože Tr.ř. uvádí přesná pravidla pro použití výpovědi obviněného, která byla učiněna mimo hlavní líčení. Vysvětlení podané daňovému úřadu nespĺňuje znaky takové výpovědi. Jedním z hlavních nedostatků je neposkytnutí řádného poučení v souladu s Tr.ř. Stěžovatel mezi svými argumenty dále uvádí, že obecné soudy nedostatečně objasnily skutkový stav věci i při použití napadeného listinného důkazu. Soud prvního stupně tudíž rozhodl na podkladě důkazů, které neprokazují vinu obžalovaného na žalovaných trestných činech (a pokusu).

6. 2. 3 Vyjádření Městského soudu v Praze

Městský soud v Praze usnesením stěžovatelovo odvolání zamítl, protože podle jeho posouzení v řízení před soudem prvního stupně nedošlo k porušení žádných ustanovení zabezpečujících dostatečné objasnění věci ani právo obžalovaného na obhajobu. Dále uvedl, že v řízení byly řádně provedeny veškeré důkazy. Ohledně námitky stěžovatele, která se týkala jeho vysvětlení před finančním úřadem použité jako důkaz v řízení,

odvolací soud uvedl, že soud prvního stupně se nedopustil chyby, když toto vysvětlení četl jako listinný důkaz a nikoliv jako výpověď obviněného.

6. 2. 4 Vyjádření Nejvyššího soudu

Nejvyšší soud usnesením odmítl stěžovatelovo dovolání jako neopodstatněné. Zabýval se vztahem námitek stěžovatele (tyto jsou obsaženy i v ústavní stížnosti) a posouzením podstaty trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby a trestného činu vylákání výhody na povinných platbách. Nejvyšší soud se vyjádřil pouze k danému trestnému činu a pokusu, neshledal však v rozhodnutí nižších soudů žádné porušení práv stěžovatele.

6. 2. 5 Vyjádření ÚS

Ústavní soud konstatoval, že v dané věci je důležité ustanovení čl. 40 odst. 4 Listiny, které říká, že obviněný má právo odepřít výpověď a tohoto práva nesmí být jakkoliv zbaven. Ustanovení čl. 37 odst. 1 Listiny obsahuje podobné vyjádření, protože obsahuje právo odepřít výpověď, pokud by tím způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké (princip nemo tenetur). Zmínil i fakt, že nerespektování tohoto principu by znamenalo porušení Úmluvy. Postup soudu prvního stupně v souvislosti se zásadou nemo tenetur se ipsum accusare znamenal porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces. Podle judikatury ESLP by šlo na mlčení obviněného pohlížet opačně pouze v případě, že závěr o spáchání trestného činu by byl dostatečně prokázán jinými provedenými důkazy. V tomto případě, ale tento nebyl ze spisu ani z napadených rozhodnutí průkazně vyvozen. Proto ÚS rozhodl, že provádění důkazů obecnými soudy, konkrétně čtení materiálu o podaném vysvětlení před finančním úřadem, znamenalo porušení práva na spravedlivý proces stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 Listiny a jeho práva na osobní svobodu podle čl. 8 odst. 2 Listiny.

6.3 Nález II. ÚS 89/04

6. 3. 1 Skutkový stav

V souvislosti s vyšetřováním trestného činu padělání a pozměňování veřejné listiny podle §176 odst. 1, odst. 2 písm. b) Tr.z. a trestného činu podvodu podle §250 odst. 1, odst. 4 Tr.z. byl proveden výslech svědkyně - stěžovatelky. Svědkyně podle protokolu o výslechu uvedla, že rozumí poučení svědka a vzala na vědomí, že výslech se nebude týkat její pracovní činnosti u obviněného. Dále byla poučena dle §100 odst. 2 Tr.ř. o svém právu odepření svědecké výpovědi. Vyšetřovatelem jí bylo sděleno, že uvedený §100 odst. 2 se na ni nevztahuje a že má povinnost vypovídat. Svědkyně i přesto trvala na nepodání své svědecké výpovědi a tímto byl její výslech ukončen. Policejní rada usnesením uložil svědkyni pořádkovou pokutu podle §66 odst. 1 Tr.ř. Tuto pokutu odůvodnil tím, že stěžovatelka nebyla v postavení, kdy by mohla svědeckou výpověď odmítnout. Stěžovatelka si před podáním ústavní stížnosti stěžovala u státní zástupkyně, ale ta její stížnost zamítla jako nedůvodnou.

6. 3. 2 Argumenty stěžovatelky

Stěžovatelka byla u obviněného zaměstnána jako externí účetní. Vzhledem k této skutečnosti věděla o trestné činnosti obviněného. V ústavní stížnosti uvádí, že výslech, kterému měla být podrobena, se měl týkat osoby obviněného v souvislosti s jeho nelegální činností. Při poskytnutí výpovědi by tak mohla být stíhána za to, že o této trestné činnosti věděla a její spáchání nepřekazila. Jako další důvod odmítnutí svědecké výpovědi uvádí, že ačkoliv projevila přání, aby byl u výslechu přítomen její právní zástupce, tento nebyl o jeho konání informován. Tato skutečnost je v rozporu s čl. 37 odst. 2 Listiny.

6. 3. 3 Vyjádření policejního komisaře Policie ČR Služby kriminální policie

Komisař ve vyjádření, které si vyžádal Ústavní soud, zopakoval průběh výslechu stěžovatelky. Trval na stanovisku, že stěžovatelka neoprávněně po řádném poučení dle Tr.ř. odmítla vypovídat jako svědek proti obviněnému a proto jí byla uložena pořádková pokuta. Uvedl, že obhájce svědkyně byl vyrozuměn, ale ta nepředložila plnou moc k právnímu zastupování své osoby u výslechu. Dále tvrdil, že v souvislosti s pracovní činností stěžovatelky jako externí účetní, o trestním stíhání není uvažováno.

6. 3. 4 Vyjádření státní zástupkyně Krajského státního zastupitelství

Státní zástupkyně vyjádřila názor, že ústavní stížnost je nedůvodná. Tvrdila, že ve vyšetřovacím spise se nenachází důkazy proti stěžovatelce. Z obsahu spisu dále nejsou zjevné ani poznatky o tom, že by orgány činné v trestním řízení prošetřovaly možnost údajné trestné činnosti stěžovatelky.

6. 3. 5 Závěry Ústavního soudu

V případě stěžovatelkou tvrzeného porušení práva podle čl. 37 odst. 2 Listiny vyšel ÚS ze svého nálezu ze dne 20.10.2004, sp. zn. II. ÚS 386/04, v němž tvrdí, že právo na právní pomoc přísluší každému občanu bez ohledu na jeho postavení v řízení či charakter řízení, to znamená i občanu při podávání svědecké výpovědi. V tomto nálezu ÚS ovšem uvedl i fakt, že právo svědka na právní pomoc má své meze. Toto právo v sobě nezahrnuje povinnost orgánů činných v trestním řízení zajistit advokáta v každém případě, ale zahrnuje pouze povinnost toto právo umožnit. Je vždy záležitostí svědka, zda přijde k podání svědecké výpovědi se svým právním zástupcem, či bez něho. V této věci nebylo povinností policejního orgánu informovat o výsledku stěžovatelky jejího právního zástupce. Policejní orgán nebyl v tomto případě povinen výslech odročovat z důvodu nepřítomnosti právního zástupce svědkyně. V tomto bodě ÚS neshledal námitku stěžovatelky jako důvodnou.

Naopak v části, v níž stěžovatelka tvrdí, že pořádková pokuta jí byla udělena bezdůvodně, shledal ústavní stížnost důvodnou. Ústavní soud konstatoval, že pořádkové pokuty jsou stanoveny zákonem a jejich účel je preventivní a zároveň represivní. Jsou sankcí za deliktní jednání a mohou být ukládány na základě volného uvážení. „*Ústavní soud dovodil, že musí být vždy nepochybně a jednoznačně prokázáno, že nastaly okolnosti vyjmenované v ustanovení §66 odst. 1 trestního řádu, aby úvaha o udělení pořádkové pokuty orgánem činným v trestním řízení neodporovala principu ústavní ochrany lidských práv a svobod.*“²⁸

Ohledně odepření výpovědi svědka z důvodu nebezpečí jeho trestního stíhání dle §100 odst. 2 Tr.ř. Ústavní soud konstatoval, že právo svědka odepřít výpověď je důsledkem ústavní ochrany proti sebeobviňování. Jedná se o subjektivní právo svědka, který po poučení orgánem veřejné moci, sám rozhodne, zda svého práva odepřít výpověď využije, a to zcela podle svého vlastního subjektivního vnímání. Svědek proto

²⁸ Nález II. ÚS 89/04 ze dne 2.2.2006, NALUS

nemůže být omezován či nucen k poskytnutí svědecké výpovědi.

Ústavní soud ale zároveň tvrdí, že ústavně zaručené právo svědka odepřít výpověď pro nebezpečí trestního stíhání není absolutní. To znamená, že právo odepření výpovědi se vztahuje k výpovědi jako celku. Pokud zákon vyžaduje, aby na začátku výslechu byla svědkovi dána možnost souvisle vylíčit všechny skutečnosti, které o dané věci ví, je mu tím umožněno, aby pominul ve své výpovědi to, co by podle jeho názoru mohlo vést k následnému trestnímu stíhání jeho osoby. V tomto případě stěžovatelce nebránily žádné okolnosti, aby po předestření problematiky, ke které se měla vyjádřit, vypovídala obecně. Následně, po kladení doplňujících otázek, v nichž by viděla nebezpečí pro svou osobu, jí náleželo odmítnout na tyto otázky odpovědět. V tomto ohledu pochybil policejní orgán, jelikož měl stěžovatelku vzhledem k judikatuře poučit, že nemůže odepřít svědeckou výpověď jako celek, ale pouze v části, ve které spatřuje nebezpečí vlastního trestního stíhání.

Ústavní soud tímto nálezem připomíná povinnost příslušných orgánů interpretovat jednotlivá ustanovení Tr.ř. z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně zaručených základních práv a svobod. Orgány policie a státního zastupitelství podle ÚS zasáhly do ústavně zaručeného práva stěžovatelky na soudní a jinou ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Z uvedených důvodů proto ÚS obě napadená usnesení zrušil.

Závěr

V úvodu této práce jsem si dala za cíl zodpovědět některé otázky, které mne v souvislosti s touto tematikou napadly. Kde je ze zákona hranice požadovat od obviněného doznání a kde je to již v rozporu s jeho základním právem. Jak byla zásada zákazu sebeobviňování vnímána v historickém kontextu? Čeho přesně se týká, co znamená a jak se uplatňuje v praxi? Jak dalece je schopna taková zásada ovlivnit rozhodování soudů, jak se to dotýká obviněného a jak je v trestním procesu posuzován?

Zároveň jsem chtěla poukázat na některé příklady z rozhodovací praxe jak českých soudů zejména Ústavního soudu, tak Evropského soudu pro lidská práva a v neposlední řadě i Nejvyššího soudu USA. Práci jsem rozčlenila na kapitoly s cílem čtenáře uvést do problematiky a následně komplexně pojmut toto téma.

V první, spíše teoretické části práce vysvětluji vnímání zásady v praxi a judikatuře, která pro tuto zásadu definovala několik závěrů. Obecně se jedná o zákaz nucení obviněného k výpovědi v trestním řízení. Dalším závěrem je fakt, že nelze vyvozovat nepříznivé důsledky z mlčení obviněného. Výslech osoby před jiným orgánem k podání vysvětlení, kdy je tato osoba pod sankcí křivé výpovědi jako svědek, nelze poté použít jako důkaz v navazujícím trestním řízení. Ani v průběhu trestního řízení nesmí být obviněný nucen k doznání, výpovědi nebo k jinému aktivnímu jednání, kterým by byl jakkoliv nápomocen k opatření důkazních prostředků proti sobě. Tato pravidla, ale neplatí absolutně, i zde existují výjimky. Některé úkony lze vynutit. Vždy se bude jednat o ty úkony, které nevyžadují aktivní jednání obviněného. Obviněný musí vystupovat jako pasivní subjekt, který je povinen určité úkony strpět.

Následným bodem mého zájmu byl historický vývoj principu *nemo tenetur*, který jsem ve stručnosti a pro lepší orientaci popsala chronologicky. Na základě získaných historických poznatků jsem dospěla k názoru, že vnímání zásady *nemo tenetur* se měnilo v závislosti na politickém zřízení, vlivu náboženství a konkrétních historických událostí. Překvapilo mne, že jedna z prvních zmínek se objevila už ve starověku v Babylonském talmudu. Naopak ve středověku se náhled na tuto zásadu zcela obrátil. Vzhledem ke vlivu církevních hodnostářů a zejména papežů došlo v tomto období k úplnému popření této zásady a k praktikování tortury při potírání kacířství. Tortura byla oblíbeným důkazním prostředkem téměř v celé středověké Evropě, ani území naší země za vlády Marie Terezie nebylo výjimkou. Její zákoník (*Constitutio Criminalis Theresiana*) znamenal vítězství tortury jako koruny důkazů. K prolomení popírání

zásady nemo tenetur došlo na našem území až v 19.stol., kdy byl vydán Říšský zákon č. 119, kterým se zavedl trestní řád soudní, platný pro království a země zastoupené v Říšské radě. V českých zemích byl vydán jako Československý trestní řád. Na americkém kontinentu pokrok v podobě zavedení principu zákazu sebeobviňování přišel však o něco dříve a to už koncem 18.stol., kdy vzniká první moderní explicitní vyjádření principu nemo tenetur, uvedené v 5. Dodatku ústavy Spojených států amerických tzv. Bill of Rights. Pátý dodatek chrání obžalovaného před povinností vypovídat sám proti sobě a svědka, pokud by se svědectvím mohl sám usvědčit.

V části věnované pramenům zásady nemo tenetur v České republice se zabývám Listinou základních práv a svobod a Trestním řádem. Podle mého názoru je v těchto dvou právních předpisech problematika zásady zákazu sebeobviňování upravena dostatečně a srozumitelně. Tyto předpisy se zároveň vzájemně doplňují. Listina obviněného či svědka chrání a snaží se o maximální dodržení práv obviněného, zatímco Trestní řád se snaží spíše umožnit orgánům činným v trestním řízení co nejefektivněji dosáhnout nalezení pravdy a správného posouzení každého jednotlivého případu. V Listině je v širším kontextu právo sám sebe neobviňovat obsaženo v tom, že státní moc lze uplatnit pouze v případech a v mezích stanovených zákonem. To znamená, že orgány činné v trestním řízení jsou při své činnosti vázány pravidly a postupy, které stanoví zákon. Tím je vyloučena svévolie těchto orgánů a tím i zajištěna ochrana subjektivních práv obviněného v průběhu trestního řízení. Dále Listina zaručuje každému právo odepřít výpověď, pokud by tím způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Jedná se o subjektivní právo svědka rozhodnout se výlučně na základě svého vlastního úsudku a vnímání daných okolností. Právo odmítnout výpověď ale náleží i obviněnému. Obviněný má právo výpověď odepřít, ale i právo se doznat. Jedná se však pouze o práva, nikoliv povinnosti a obviněný proto nesmí být jakýmkoliv způsobem nucen. Na toto pravidlo navazuje i princip presumpce nevinny, taktéž obsažený v Listině. Nepřímo je zásada zákazu sebeobviňování obsažena v Listině v podobě práva obviněného na poskytnutí možnosti k přípravě obhajoby, možnosti hájit se sám nebo prostřednictvím jím zvoleného nebo přiděleného obhájce.

V případě úpravy zásady nemo tenetur v Trestním řádu jsem si všimla, že tento právní předpis vymezuje tenkou hranici mezi oprávněným požadavkem spolupráce podezřelého či obviněného s orgány činnými v trestním řízení a jeho ochranou před nátlakem ze strany těchto orgánů. Linie této hranice jsem se pokusila nastínit uvedením a popsáním jednotlivých ustanovení, která se zásady zákazu sebeobviňování týkají.

Hranice je dobře patrná z §78 odst. 1 Tr.ř., toto ustanovení hovoří o způsobu zajišťování materiálů důležitých pro trestní řízení. Jedná se o instituty vydání a odnětí věci důležité pro trestní řízení. Rozdílem mezi těmito dvěma instituty spočívá ve způsobu dosažení inkriminované věci. Zatímco vydání předpokládá dobrovolné splnění výzvy k vydání věci, odnětí již počítá s jistou mírou donucení ze strany orgánů činných v trestním řízení. K odnětí dojde v případě, že podezřelý či obviněný věc nevydá dobrovolně.

Další spornou otázkou týkající se principu nemo tenetur v rámci Tr.ř. je otázka povinnosti obviněného dostavit se na předvolání k výslechu a následky jeho nedostavení se. Je nutné si uvědomit, že osobní přítomnost obviněného, který byl řádně předvolán a upozorněn na následky nedostavení, je možné vynutit, avšak co již vynutit nelze je jeho výpověď. Trestní řád obsahuje i úkony, které po obviněném vynutit lze a to dvěma způsoby: uložením pořádkové pokuty nebo překonáním odporu obviněného. V tomto případě se jedná o postupy, které nevyžadují aktivní jednání obviněného, jen strpění těchto úkonů. O této problematice hovoří i novela Tr.ř. provedená zákonem č. 321/2006 Sb., která do něj vnesla přípustnost vynucení strpění některých úkonů pomocí fyzického násilí. Jedná se zejména o odběry biologického materiálu (bukální stěry, odběr krve, moči, vzorku vlasů). Podle mého názoru, tato novela znamenala posun a větší míru konkretizace právě hranice mezi ochranou práv obviněného a požadavkem přiměřené spolupráce s orgány činnými v trestním řízení. Ač se zákonodárce snažil vymezit co nejpřesnější rámec jak pro ochranu této zásady, tak pro co nejpřímější a nejefektivnější vynucení spolupráce podezřelého či obviněného s orgány činnými v trestním řízení, vždy je třeba posuzovat jednotlivé případy individuálně s ohledem na všechny okolnosti a v souvislosti s vydanou judikaturou.

Praktická část mé práce se opírá o příklady rozhodnutí Ústavního soudu, Evropského soudu pro lidská práva a Nejvyššího soudu USA. Ústavní soud ve vztahu k zásadě zákazu sebeobviňování je nucen řešit případy, které se týkají několika oblastí. Jedná se především o požadavek orgánů činných v trestním řízení k součinnosti při opatřování důkazů ve vztahu k obviněnému a dále se jedná o oblasti výslechu a výpovědi podezřelého či obviněného a některé další vyšetřovací úkony. Ústavní soud se ve svých nálezech vyjádřil k vynucování součinnosti po osobě obviněné orgány činnými v trestním řízení tak, že nelze vynucovat součinnost při opatřování důkazů proti ní samé uložením pořádkové pokuty a tím ji nutit k sebeobvinění v trestním řízení. Jako příklady z praxe uvádím nálezy a stanoviska Ústavního soudu, které se zabývají problematikou zákazu donucení k sebeobvinění uložením pořádkové pokuty a sejmutím pachové stopy,

odebráním vzorku vlasů a bukalního stěru z hlediska zákazu nucení k sebeobvinění. V prvním případě uložení pořádkové pokuty byla ústavní stížnost stěžovatelky shledána jako důvodná a usnesení, kterými byla stěžovatelce pořádková pokuta uložena, byla rozhodnutím Ústavního soudu zrušena. Ústavní soud konstatoval, že bylo porušeno právo stěžovatelky samu sebe neobviňovat, které vyplývá jak z vnitrostátních právních předpisů (Listina, Trestní řád), tak z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

Druhý případ rozhodnutí ÚS, které se týká sejmutí pachové stopy, odebrání vzorku vlasů a bukalního stěru bylo vydáno jako stanovisko Pléna Ústavního soudu a jako reakce na dva dřívější nálezy Ústavního soudu, které určily, že uložení pořádkové pokuty stěžovatelům je protiústavní a jedná se o porušování principu nemo tenetur. Ústavní soud v tomto stanovisku uvedl, že s právními názory uvedenými ve svých dřívějších nálezech se neztotožňuje a že je možné po obviněném vyžadovat součinnost při úkonech, které ne podstatně zasahují do jeho fyzické integrity s cílem zajistit důkazní prostředky důležité pro trestní řízení a pokud obviněný tuto součinnost neposkytne, je možné za toto neuposlechnutí uložit pořádkovou pokutu. Podle mého názoru je toto stanovisko klíčové pro další rozhodovací činnost ÚS v oblasti zásady zákazu sebeobviňování.

Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) uskutečňuje svojí činnost na základě Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále jen „ Úmluva“) ačkoliv zásada nemo tenetur v tomto právním předpise výslovně uvedená není, dovozuje se ze souvisejících ustanovení. Z judikatury ESLP vyplývá, že ESLP chápe právo sám sebe neobviňovat v souvislosti s respektováním vůle obviněné osoby nevypovídat. Na příkladech známých kauz, které probíhaly před ESLP, ukazují některé závěry tohoto soudu ohledně principu nemo tenetur. V případě Jalloh proti Německu ESLP konstatoval, že důkaz použitý orgány činnými v trestním řízení byl získán za použití násilí a nuceným podáním dávidel. Tento postup shledal ESLP jako nepřípustný a konstatoval, že došlo k porušení práva stěžovatele sám sebe neobviňovat. V případě Gäfgen proti Německu bylo porušeno právo na spravedlivý proces, protože v proběhlém trestním řízení byly použity důkazy zjištěné na základě vynuceného doznání. Důkazy byly získány výsledkem stěžovatele (pana Gäfgena), který byl dle ESLP označen jako nelidské zacházení.

Pro srovnání jsem do praktické části práce zařadila i příklad rozhodnutí Nejvyššího soudu USA (dále jen „Nejvyšší soud“). Tento případ jsem si vybrala, jelikož mne

zaujal přístup americké justice k mlčení podezřelé osoby během výslechu, který je prováděn před zatčením. Během tohoto většinou dobrovolného výslechu kladou policisté otázky podezřelému a ten odpovídá. Problém nastane, pokud podezřelý na otázku neodpoví. Jeho mlčení je pro orgány činné v trestním řízení většinou důkazem viny. Osoby, které byli i jen zčásti odsouzené díky mlčení, které bylo použito v řízení jako důkaz proti nim, tvrdí, že jsou způsobem vedení výslechu před zatčením vedeni k přiznání, a proto se u Nejvyššího soudu odvolávají porušení Pátého dodatku. Z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že mlčení během předběžného zatčení, v případě jeho použití v soudním řízení jako důkazu, nutí zatčenou osobu odpovídat na otázky předcházející zatčení nebo zaujmout stanovisko před soudem a pokusit se vysvětlit důvod předchozího odmítnutí odpovídat na pokládané otázky. Tento postup se nepovažuje za zakázaný nátlak. Zatčený se může cítit pod tlakem a vypovídá, aby si zvýšil šanci na udělení milosti, ale to neznamená, že výpověď je vynucená. Obecně v rámci přezkumné činnosti Nejvyššího soudu platí, že mlčení znamená vyšší pravděpodobnost tvrdších postihů. Avšak toto „rozhodování“ mezi mlčením a výpovědí není bráno jako protiústavní nátlak.

Dalším zajímavým tématem mé práce je princip nemo tenetur v souvislosti s důkazními prostředky. Vybrala jsem ty důkazní prostředky, které se nejčastěji vyskytují ve spojitosti s tímto principem. Jedná se o výpověď obviněného, výpověď svědka, ohledání osoby a věci a rekognici. Důkazní prostředky jsou podle mého názoru důležitou součástí problematiky zásady zákazu sebeobviňování, protože na základě jejich použití v průběhu trestního řízení dochází k odsouzení obviněného a v některých případech k porušení principu nemo tenetur. Při posuzování zda došlo k porušení práva sám sebe neobviňovat, je vždy důležité prokázat, zda byly důkazy řádně zjištěny, způsobem, který stanoví zákon a zda byl obviněný řádně poučen o všech svých právech.

V poslední části práce se zabývám třemi konkrétními případy, o kterých v souvislosti s principem nemo tenetur rozhodoval ÚS. Jedná se o usnesení o odmítnutí ústavní stížnosti, která se týká uložení pořádkové pokuty za odmítnutí účasti na rekognici. Druhý případ je nález, který se zabývá porušením zásady nemo tenetur ohledně odmítnutí výpovědi stěžovatele před soudem prvního stupně. Třetí případ pojednává o uložení pořádkové pokuty za odmítnutí poskytnout svědeckou výpověď.

Žijeme v době, kdy každá oblast našeho života je právně regulována, proto si myslím, že je třeba lidská práva citlivě chránit a současně si udržet rozumnou míru této ochrany,

aby bylo možno potírat stále se zdokonalující trestnou činnost a udržet co možná nejvyšší možnou míru spravedlnosti, které je možné objektivně dosáhnout.

Seznam literatury

Monografie

1. KUST, Jan, *Nejvyšší soud USA*, Praha: Ústav práva a právní vědy, o.p.s., 2013, 408 s. ISBN 9788090524767.
2. COHEN, Abraham. *Talmud: (pro každého): historie, struktura a hlavní témata Talmudu*. Vyd. 1. Překlad Olga Sixtová, Eva Adamová. Praha, 2006, 479 s. Judaika, sv. 12. ISBN 8085924498
3. MALÝ, Karel. *České právo v minulosti.*, Praha: Orac, 1995. ISBN 8085903016
4. SCHROEDER, Klaus-Peter. *Vom Sachsenspiegel zum Grundgesetz: eine deutsche Rechtsgeschichte in Lebensbildern*, München: Verlag C.H. Beck, 2001, 269 p., [30]p. ISBN 3406475361
5. MUSIL, KRATOCHVÍL, ŠÁMAL A KOLEKTIV, *Trestní právo procesní*, 3.přepřacované a doplněné vydání, C.H.Beck, 2007, ISBN 9788071795728
6. Srov. REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*, Praha: Orac, 2002. Výběrové texty. ISBN 8086199576
7. CHALUPA, Jiří, *Inkvizice: stručné dějiny hanebnosti*, Praha, Aleš Skřivan ml., 2007, 159 s., ISBN 9788086493220
8. DÜLMEN, Richard van, *Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku*, Praha : Rybka, 2001, 230 s, ISBN 8086182444
9. MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.*, 3. přeprac. vyd., Praha: Linde, 2003, 640 s., ISBN 8087212398

Odborné články

1. *Trestněprávní revue*, Praha C.H. Beck, roč. 2008, č. 7., K právu neusvědčovat sám sebe při dopravním deliktu, JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D., JUDr. Mgr. Jana Navrátilová, Ph.D.
2. *Trestní právo*, LexisNexis CZ s.r.o., roč. 2006, č. 12., Zákaz sebeobviňování v judikatuře a praxi, JUDr. Pavel Kučera, Mgr. Milan Richter
3. *Státní zastupitelství*, Novatrix s.r.o., roč. 2011, č. 7-8., Právo neobviňovat sám sebe ve světle recentní judikatury Evropského soudu pro lidská práva, JUDr. Ing. Jan Čapek, CSc
4. *Bulletin advokacie*, Česká advokátní kancelář, roč. 2010, č. 1-2, Zásada „nemo tenetur“ a práva obviněného v trestním řízení, doc. JUDr. Jiří Herczeg, Ph.D.
5. *Kriminalistika*, Ministerstvo vnitra, roč. 2009, č. 4, Zákaz donucování k sebeobviňování nemo tenetur se ipsum accusare, prof. JUDr. Jan Musil, CSc
6. *Trestní právo*, LexisNexis CZ s.r.o., roč. 2011, č. 2, Komplexní pohled na zásadu nemo tenetur, Mgr. Zbyněk Bouda
7. *Právní rozhledy*, C.H. Beck, roč. 2011, č. 4, Sporný výklad zákazu sebeobviňování a povinnosti k součinnosti v nálezů Ústavního soudu, Mgr. Jan Potměšil, JUDr. Jitka Morávková
8. *Bulletin advokacie*, Česká advokátní kancelář, roč. 2007, č. 2, K nepřípustnosti důkazu získaného nelidským a ponižujícím zacházením a k právu neobviňovat sebe samého, JUDr. Bohumil Repík, CSc.
9. *Trestněprávní revue*, C. H. Beck, roč. 2008, č. 4, Právo nevypovídat a použitelnost údajů získaných z rozhovoru policejního agenta s obviněným, přeložil PhDr. Jan Hájek

10. Právní fórum, WoltersKluwer ČR a.s., roč. 2007, č. 8, Ústavní soud k zákazu sebeobviňování, JUDr. Pavel Varvařovský

Nálezy a rozhodnutí

1. Nález I. ÚS 636/05, ze dne 21.8.2005, NALUS

2. Stanovisko Pl.ÚS-st. 30/10 ze dne 30. 11. 2010, NALUS

3. Rozsudek Zemského soudu ve Frankfurtu, sp.zn. 5/27 Kls 7570 Js 203814/03, ze dne 20.12.2004, dejure

4. Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA, No. 12-246, PD-0570-11, Genovevo Salinas v. Texas, ze dne 19.7.2013, SCOTUSblog

5. Nález II.ÚS 120/07 ze dne 01.11.2007, NALUS

6. Nález III. ÚS 528/06 ze dne 26.4.2006, NALUS

7. Nález II. ÚS 89/04 ze dne 02.02.2006, NALUS

8. Nález I. ÚS 677/03 ze dne 09.10.2007, NALUS

9. Usnesení II. ÚS 120/07, ze dne 01.11.2007, NALUS

10. Nález I. ÚS 671/05, ze dne 22.02.2006, NALUS

11. Nález III. ÚS 655/06, ze dne 23.05.2007, NALUS

12. Případ Jalloh proti Německu č.54810/00, ze dne 11.07.2006, HUDOC

13. Případ Gäfgen proti Německu č. č.22978/05, ze dne 01.06.2010, HUDOC

Internetové zdroje

1. *SS Innocentius IV – Bulla Ad Extirpanda*, Adobe AcrobatDocument, E.F.Business, , 24.10.2013, dostupné z : http://www.documentacatholicaomnia.eu/01p/1252-05-15, SS_Innocentius_IV, Bulla_'Ad_Extirpanda',_EN.pdf
2. *Theologické sumy Tomáše Akvinského druhé části, druhý díl, LXIX.1. Zda bez smrtelného hříchu může obžalovaný popírat pravdu, pro kterou by byl odsouzen*, Adobe AcrobatDocument, 24.10.2013, dostupné z : http://www.izidor.cz/wp-content/uploads/summa_2b_small.pdf
3. *Miranda rights*, Google Chrome, 22.3.2014, dostupné z : <http://www.mirandarights.org/index.html>

Právní předpisy

1. Říšský zákon č.119/1873, Trestní řád československý, Komentované zákony československé republiky, Dr. Jaroslav Kallab, Vilém Herrnritt
2. Listina základních práv a svobod, z.č. 2/1993 Sb. ve znění úst. zák. č. 162/1998 Sb.
3. Trestní řád, z.č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších předpisů
4. Trestní zákoník, z.č. 40/2009 Sb.
5. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění sdělení č.41/1996 Sb.
6. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, ze dne 19.12.1966
7. Zákon o Ústavním soudu, z.č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů
8. Strafprozessordnung, Německý trestní řád z roku 1877
9. Strafgesetzbuch, Německý trestní zákon z 15.5.1871
10. Constitutio Criminalis Carolina, trestní řád Karla V z roku 1532